

Att samtala om könsstämpning

En handbok till dig som ska leda en studiecirkel

Detta studiematerial är framtaget inom ramen för Myndigheten för stöd till trossamfunds regeringsuppdrag, att öka kunskapen och vid behov bidra till attitydförändring om könsstämpning av flickor och kvinnor. I ett samarbete mellan myndigheten och Studieförbunden Bilda och Ibn Rushd kommer materialet att användas som underlag till studiecirkel i föreningar och församlingar. Studiematerialet bygger på ActionAids publikation “Vi pratar om kvinnlig könsstämpning: En handbok för att genomföra Reflection-Action cirkel med fokus på kvinnlig könsstämpning”, finansierat av Jämställdhetsmyndigheten.

Vi vill tacka alla som har bidragit till framtagningen av detta material, till exempel i fokusgrupper, med korrekturläsning och kommentarer.

Metodutveckling och text Aurégan Le Gal, Amat Jeng, Karolina Karlsson

Projektledning Jana Jakob

Formgivning och illustration Madelen Lindgren, MadeByLen

Utgivningsår 2022

ISBN tryck 978-91-986943-7-6 **ISBN digital** 978-91-986943-8-3

Innehåll

Om Oss	5
Ordlista	6
Här hittar du hjälp och stöd	7
Reflection-Action – en metod för reflektion och handling	10
Reflektion-Action cirkel om kvinnlig könsstympning: ett ämne, två diskussioner	11
Din roll som cirkelledare	11
Hur genomför jag ett reflektions- och åtgärdspar?	12
Slutliga tips innan du börjar	13
Vad bör jag veta om kvinnlig könsstympning innan jag börjar?	14
Kvinnliga könsorgan	14
Kvinnlig könsstympning	15
Personer som drabbas av kvinnlig könsstympning	16
Förekomsten av kvinnlig könsstympning i världen	17
Kvinnliga könsstympningar i Sverige	18
En extrem form av våld mot kvinnor	18
Kvinnlig könsstympning - historik	19
Könsstympning och religion	20
Konsekvenserna av kvinnlig könsstympning	23
Upplägg för Reflection-Action cirklar	24
Pass 1: Introduktionscirkel	24
Pass 2: Låt oss inleda diskussionen	26
Pass 3: Första översikt över könsstympning	28
Pass 4: En kränkning av rättigheter	30
Pass 5: En kropp	32
Pass 6: Ett liv	34
Pass 7: Arbetet mot könsstympning	35
Pass 8: Cirkelavslutning	36
Referenser	37

Om oss

Myndigheten för stöd till trossamfund

Myndigheten för stöd till trossamfund har i uppdrag att främja en dialog mellan stat och trossamfund samt att bidra med kunskap om religion och samfundsliv i Sverige. Myndigheten fördelar också ekonomiska bidrag och ansvarar för frågor om trossamfundens roll i krisberedskapen.

ActionAid Sverige

ActionAid Sverige är en del av den globala ActionAid-federationen, som arbetar i 46 länder runt om i världen. Vårt mål är att uppnå en rättvis, jämställd och hållbar värld där flickor kan växa upp till självständiga kvinnor med makt att forma både sina egna liv och de samhällen de lever i. Vi applicerar feministiskt perspektiv i allt vi gör, oavsett om det handlar om att arbeta i humanitära katastrofer, minska mäns våld mot kvinnor eller långsiktig fattigdomsbekämpning. ActionAid grundades 1972 och har varit verksam i Sverige sedan 2006. ActionAid Sverige har arbetat för att bekämpa kvinnlig könsstympning sedan 2018, inledningsvis tillsammans med organisationer på Irland, Italien och Spanien genom finansiering från Europeiska kommissionen, med fokus på påverkansarbete, medvetenhet och informationsspridning. Sedan dess har arbetet utvecklats till att även inkludera arbete direkt med berörda personer, civilsamhället och samhällsbaserade organisationer ge-

nom cirklar samt yrkesverksamma som arbetar inom området. Cirklarna har som syfte att skapa utrymme för diskussion och ge berörda personer möjlighet att agera för att sätta stopp för könsstympning i Sverige, ett ämne som oftast är komplicerat och tabubelagt och kan leda till tystnad, rädsla eller förvirring.

Studieförbundet Ibn Rushd

Ibn Rushd folkbildar med fokus på mångfald, rättigheter och livsåskådning. Vi är ett av tio studieförbund i Sverige som får del av statsanslaget till folkbildningsorganisationer. Tillsammans med våra medlems- och samarbetsorganisationer erbjuder vi ett brett utbud av studiecirklar, seminarier och kulturarrangemang.

Studieförbundet Bilda

Studieförbundet Bilda för kyrka och samhälle är ett av Sveriges tio studieförbund. Med kristen livsåskådning som grund bedriver vi folkbildningsarbete och erbjuder kurser, studiecirklar och kulturprogram. Verksamheten vilar på folkbildningens grundsyn och är fri och frivillig och öppen för alla oavsett bakgrund och utbildning. Med stöd och inspiration från oss får människor med olika bakgrund möjlighet att mötas, skapa fritt och utvecklas.

Ordlista

Dessa ord är markerade med mörkare bakgrund i texten

Barn- och tvångsäktenskap: Ett formellt äktenskap eller informell förening mellan ett barn under 18 år och en vuxen eller ett annat barn; eller ett äktenskap för vilket det saknas samtycke från minst en av parterna.

Cirkelledare: Den person som ansvarar för organisationen och genomförandet av träffarna. Dess roll är att vägleda sessionerna och styra diskussionen. Cirkelledaren bör vara den centrala punkten för frågor från deltagarna.

Cisgender: Avser en person vars känsla av personlig identitet och kön motsvarar det kön som de föddes med.

Deltagande verktyg/metod: En specifik aktivitet som är utformad för att uppmuntra gemensam analys, lärande och handling inom en grupp. Verktöget ger processen en struktur och uppmuntrar till diskussion, vilket gör det möjligt för människor att basera sin analys på sina egna kunskaper.

Hedersrelaterat våld och förtryck: Förekommer för att skydda eller återupprätta en familjs eller ett större samhällsgrupps heder och sociala ställning. Kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och starkt knuten till kollektivet. Offrens familjemedlemmar eller nära släktingar spelar vanligtvis en avgörande roll.

Icke-binär: Avser en person vars personliga identitet och kön inte definieras i termer av de traditionella kategorierna manligt och kvinnligt.

Intersektionalitet: Används för att beteckna hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra. En enskild maktordning kan inte förstås oberoende av andra.

Islamofobi: Irrationell rädsla/förakt/diskriminering av islam eller människor som praktiserar islam.

Kvinnlig könsstympning: Alla förfaranden som innebär att de yttre kvinnliga könsorganen helt eller delvis avlägsnas eller att de kvinnliga könsorganen skadas på annat sätt av icke-medicinska skäl.

Könsrelaterat våld: Våld som riktas mot en person på grund av dennes kön.

Rasism: Förakt/diskriminering mot olika grupper på grund av etnicitet, hudfärg, kultur eller religion.

Reflection-Action cirkel: En grupp deltagare och en cirkelledare diskuterar en fråga med hjälp av Reflection-Action metoden. Gruppen träffas under flera olika pass. Reflection-Action cirkeln ska vara ett tryggt rum för alla.

Sexism: Fördomar eller diskriminering på grund av kön/beteende, tillstånd eller attityder som främjar stereotyper av sociala roller på grund av kön.

Skadlig sedvänja: Diskriminerande metoder som begås regelbundet under en lång tidsperiod så att samhällen börjar betrakta dem som acceptabla.

Transgender: Avser en person vars personliga identitet och könstillhörighet inte överensstämmer med det kön som de föddes med.

Transfobi: Irrationell rädsla/förakt/diskriminering av transpersoner.

Tryggt rum: En plats eller miljö där en person eller grupp av människor kan känna sig trygga på att de inte kommer att utsättas för diskriminering, kritik, trakasserier eller annan känslomässig eller fysisk skada.

Överlevare: En feministisk term som används för att benämna personer som drabbats av någon form av könsrelaterat våld och som fortfarande lever. Termen föredras vanligen framför termen "offer" (utanför rättsliga sammanhang) för att betona styrkan hos den person som drabbats av våldet.

Här hittar du hjälp och stöd

Att samtala om könsstympning kan väcka starka minnen, trauman och behov av psykologiskt eller medicinskt stöd, vilket du som cirkelledare inte kan ge. Därför är det viktigt att veta var du eller dina deltagare kan få professionell hjälp om det behövs. Listan nedan är några av organisationerna där du kan få hjälp.

På hemsidan www.hedersfortryck.se hittar du hela listan.

Till dig som är utsatt eller riskerar att utsättas¹

Socialtjänsten

Kontaktuppgifter och information om stöd från socialtjänsten hittar du enklast genom din kommuns webbplats. www.kollpasoc.se är en särskild webbplats riktad till barn och unga där du kan läsa mer om socialtjänstens arbete, vilken form av stöd och skydd som de kan hjälpa dig med och hur du kan få kontakt med socialtjänsten i din kommun.

Hälso- och sjukvården

Kontaktuppgifter och information om stöd från hälso- och sjukvården i din region hittar du enklast genom **1177 Vårdguiden**. Du kan också läsa mer om stöd och hjälp från exempelvis ungdomsmottagning och elevhälsa på www.umo.se.

Polisen

Polisen når du på **114 14**, men vid en akut situation eller pågående brott ring **112**. Om du har utsatts för hedersrelaterade brott kan du få mer information och läsa om vilket stöd du kan få på www.polisen.se.

Resursteam

I vissa städer har det utvecklats särskilda verksamheter som riktar sig till personer som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Göteborg

Bor du i Göteborg kan du få hjälp av något av stadens sex Resursteam heder. Ring till Kontaktcenter på telefon **031-365 00 00** så hjälper de dig vidare. Efter kontorstid kan du vända dig till Socialjouren på telefon **031-365 87 00**.

- Malmö

Bor du i Malmö kan du kontakta Resursteam heder på telefon **0723-71 22 49**. Du kan också mejla till resursteam.heder@malmo.se

- Stockholm

I Stockholms län kan du som är mellan 13 och 26 år vända dig till Origo. Du når Origo på telefon **020-25 30 00**.

¹ Från www.hedersfortryck.se

Utrikesdepartementet

UD i Stockholm och Sveriges ambassader arbetar för att hjälpa svenska medborgare och personer bosatta i Sverige som t.ex. hålls kvar mot sin vilja utomlands. Barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning är förbjudet i Sverige och du får inte heller utsättas för det utomlands. Om du eller någon du känner utsätts eller riskerar att utsättas i utlandet kan du kontakta svenska ambassaden eller UD för att prata om vilka möjligheter det finns att hjälpa dig eller den utsatta personen att återvända till Sverige. UD har en jour, där någon alltid svarar dygnet runt. Hit kan du vända dig i en akut nödsituation:

08-405 50 05

Linnamottagningen/Kvinnors nätverk

Linnamottagningen har sedan 1998 gett stöd, skydd och rådgivning till tjejer och killar som utsätts för kontroll, hot och våld från familj, släkt och andra närstående. Linnamottagningens stöd och skydd är både akut och mer långsiktigt. De erbjuder psykosociala stödsamtal, hjälp i kontakten med myndigheter, skyddade boenden, praktisk hjälp samt aktiviteter. Även yrkesverksamma kan vända sig hit för rådgivning, handledning och utbildning. Mottagningen har HBT- och kulturkompetens.

Telefon: **020-40 70 40**

Webbplats: www.kvinnonet.net

Somaya stödjour

Somaya kvinno- och tjejjour ger råd och stöd via sin stödtelefon som är öppen kl 9-16 under vardagar. De talar flera språk. Somaya är en ideell förening med lång erfarenhet av att skydda och frigöra individer från våld. De är specialiserade på att skydda och stärka personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Somaya arbetar för att varje person ska äga makten över sitt liv.

Telefon: **020-81 82 83**

Webbplats: www.somaya.se

Terrafem

Terrafem är en ideell organisation som arbetar för kvinnors och flickors rätt att leva utan mäns våld och dominans. Terrafem driver Sveriges enda rikstäckande jourtelefon för kvinnor med utländsk härkomst. Terrafem arbetar med både köns- och etnicitetsperspektiv. För närvarande kan kvinnor få stöd och råd på 43 språk. Terrafem driver även en juristjour och erbjuder jourboende, tjejjhusboende och stödlägenheter.

Telefon: **020-52 10 10**

Webbplats: www.terrafem.org

TRIS

TRIS (Tjejjers rätt i samhället) är en organisation som arbetar förebyggande mot hedersrelaterat våld och förtryck. De som arbetar på TRIS har flera års erfarenhet samt spetskompetens i att arbeta med målgruppen unga med intellektuell funktionsnedsättning som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld. TRIS tar emot samtal från hjälpsökande ungdomar, kvinnor samt HBTQ-personer. Jourverksamheten vänder sig till alla som är i behov av råd och stöd. TRIS har även ett tillfälligt boende/skyddat boende för kvinnor från 18 år med eller utan lindrig intellektuell funktionsnedsättning, par från 18 år samt medföljande barn som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld, hot och förtryck. TRIS har även möjlighet att ta emot HBTQ-personer som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.

Telefon: **010-255 91 91**

Webbplats: www.tris.se

Amelmottagningen

Amelmottagningen på Södersjukhuset tar emot flickor och kvinnor med erfarenhet av könsstympning. Här arbetar kvinnliga gynekologer, barnmorskor och kuratorer. När det behövs används kvinnlig professionell tolk för att inga missförstånd ska uppstå. Alla har självklart tystnadsplikt.

Telefon: **08-123 627 00**

Webbsida: www.sodersjukhuset.se/avdelningar-och-mottagningar/amelmottagningen

Kvinnofridslinjen

Till Kvinnofridslinjen kan du ringa dygnet runt om du vill tala med någon om dina upplevelser eller om du har frågor. De som svarar är socionomer eller sjuksköterskor som är vana att möta människor i kris eller i svåra livssituationer. De har tystnadsplikt och du kan vara anonym. Det är möjligt att få tolkservice på de flesta språk som talas i Sverige.

Telefon: **020-50 50 50**

Webbsida: www.kvinnofridslinjen.se/sv/utsatt-for-vald

Kvinno-, tjej- och ungdomsjourer

Hos tjej-, ungdoms och kvinnojourer kan du som ringer välja att vara anonym. Alla jourkvinnor/jourtjejer har tystnadsplikt.

- Unizon: www.unizonjourer.se
- Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige: www.roks.se
- Roks tjejjourer: www.rokstjejjourer.se

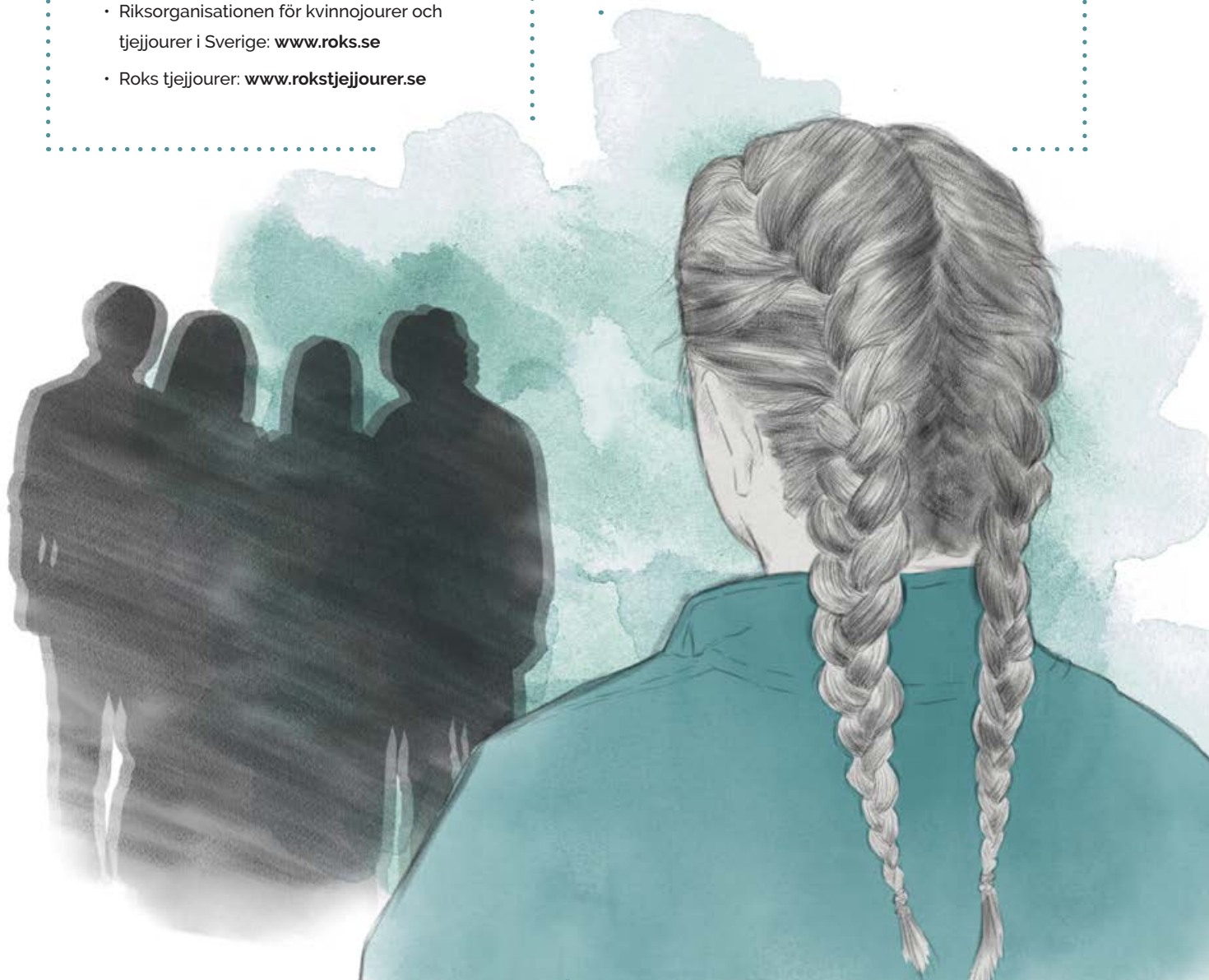
Vulvamottagningen

Vulvamottagningen på Angereds Närsjukhus tar emot patienter som har problem orsakade av könsstympning. Det kan handla om fysiska besvär som till exempel svårigheter att kissa, smärta vid menstruation eller olika psykiska besvär. Här arbetar gynekolog, barnmorska och kurator som ett team för att kunna hjälpa patienterna på bästa sätt med både fysiska och psykiska besvär. Vid behov tas också hjälp av tolk. De kan hjälpa till med rådgivning, stödjande samtal och behandling av fysiska besvär. De kan också göra öppningsoperationer vid behov.

Telefon: **031-332 69 02**

Mejl: ans.vulvamottagning@vgregion.se

Webbsida: www.angeredsnarsjukhus.se/vara-mottagningar2/vulvamottagning

Reflection-Action – en metod för reflektion och handling

Reflection-Action är en deltagande metod som används av ActionAid över hela världen. Det är ett innovativt tillvägagångssätt för folkbildning och social förändring och inspirerades av Robert Chambers banbrytande arbete med deltagande metoder. Metoden utvecklades på 1990-talet genom pilotprojekt i Bangladesh, Uganda och El Salvador och används nu av över 500 organisationer i över 70 länder världen över. På denna hemsida kan du läsa mer om metoden och dess bakgrund: www.reflectionaction.org

Metoden använder en rad olika verktyg för deltagande för att skapa en öppen och demokratisk miljö där alla kan bidra. Deltagarna arbetar tillsammans för att analysera sin situation, identifiera kränkningar av rättigheter och åstadkomma förändring. Denna respekt för människors egna kunskaper och erfarenheter är en viktig grundsten för Reflection-Action metoden – den bygger på vad människor vet snarare än att fokusera på vad de inte vet. Tanken är att använda deltagande metoder för

att se till att människors röster hörs på lika villkor, inom ramen för en strukturerad inlärningsprocess och för att analysera maktodynamiken. Reflektion och handling är grunden för att bygga upp människors inflytande med deras egen medvetenhet som utgångspunkt. Deltagarna följer en cykel av reflektion och handling som omfattar följande:

- *Förstå sammanhanget*
- *Identifiera och prioritera en fråga*
- *Planering och åtgärder*
- *Deltagande uppföljning och utvärdering.*

I varje skede stöds analysen och planeringen av en rad olika deltagande verktyg. Reflection-Action cirkeln är ett tryggt rum för att diskutera och hitta lösningar på svåra frågor. Passen följer en viktig ordning och bör genomföras i enlighet med denna.

Reflektion-Action cirkel om kvinnlig könsstympning: ett ämne, två diskussioner

Reflection-Action cirklar om kvinnlig könsstympning bör endast inkludera personer som direkt eller indirekt (nära anhöriga) berörs av könsstympning. Beroende på deltagarnas profiler är två typer av diskussioner möjliga:

- **Överlevnadscirkel:** Alla deltagare är direkt berörda av könsstympning, vilket innebär att de alla har genomgått kvinnlig könsstympning. Syftet med cirkeln är att skapa ett tryggt rum för överlevare att dela med sig av sina berättelser, reflektera över könsstympning som sedvänja men också över sin egen historia. Cirkeln syftar också till att göra deras röster hörda. Se till att cirkelledaren har erfarenhet och resurser för att hantera deltagarnas trauma. I detta sammanhang kan deltagarna välja om de vill använda begreppet ”könsstympning” eller om de föredrar ord som ”beskuren”.
- **Lokal samtalscirkel:** Deltagarna berörs direkt och indirekt av könsstympning. Cirkeln syftar till att skapa beteendeförändringar inom gruppen och hitta lösningar för att få slut på könsstympning. När man genomför en cirkel i en grupp bör man vara med-

veten om att det kan vara svårt att skapa ett tryggt rum eftersom deltagarna har olika erfarenheter. I denna typ av cirkel används det officiella begreppet ”könsstympning”.

Detta material riktar sig till lokala samtalscirklar. Vill du starta en överlevnadscirkel kan du ta kontakt med ActionAid för ett annat studiematerial.

Din roll som cirkelledare

En skicklig cirkelledare är avgörande för processen. Här är några egenskaper som utgör en bra ledare:

- *Från lokalsamhället*
- *Godkänd av cirkelns medlemmar*
- *Villig att lära sig*
- *Makt- och genusmedveten, särskilt när det gäller intersektionalitet*
- *Beredd att ge tid och energi*
- *God förmåga att kommunicera med andra människor och att lyssna aktivt*
- *Grundläggande färdigheter i att leda grupper*
- *Förmåga att lösa konflikter.*

För Reflection-Action cirkeln om könsstympning har ActionAid Sverige identifierat följande nycklegenskaper som cirkelledaren bör ha, utöver de som nämns ovan:

- *Vara bekant med de berörda diaspora-grupperna*
- *Ha vissa grundläggande kunskaper om könsstympning*
- *Kulturellt kompetent för att hantera människor från olika kulturer och bakgrunder*
- *Visat engagemang för att främja kvinnors och flickors rättigheter.*

Cirkelledarens roll är att guida deltagarna genom passen och verktygen på ett interaktivt sätt samt att vägleda och styra diskussionen. Hen bör spela en så liten roll som möjligt. Dess roll är inte att undervisa utan att underlätta diskussionen utan att dominera cirkeln.

Hur genomför jag ett reflektions- och åtgärdsPASS?

Ett reflektions- och åtgärdsPASS bör genomföras i olika steg:

1. Förbered passet

Välj i förväg vilket pass du vill använda. Samla ihop materialet och öva på verktyget för passet. Informera deltagarna om var och när passet kommer att äga rum några dagar i förväg. Om deltagarna kommer med barn, se till att du har en lugn aktivitet klar för dem (till exempel att rita).

2. Välkomna deltagarna

Att välkomna deltagarna är det första steget för att skapa ett tryggt rum. Ta dig tid att hälsa på dem och fråga hur de mår. Notera varje deltagares namn. Det är viktigt att cirkelledaren kommer ihåg varje deltagares namn och dess uttal. Tänk på att vissa personer kanske dyker upp senare.

Varje deltagare ska få möjlighet att tala minst en gång under varje pass. Det ska också ske på ett sätt som bygger upp deras självförtroende för sin egen röst och ger värde åt deras individuella erfarenheter och perspektiv.

3. Introduktion till passet och dess verktyg

Börja med att sammanfatta det senaste passet. Förklara sedan målet med dagen och presentera verktyget. Svara deltagarna om det finns några frågor. Ställ upp övningen och verktyget. Förklara verktyget genom att ge exempel så att deltagarna lättare kan förstå det. Alla deltagare bör uppmuntras att aktivt hjälpa till att konstruera grafiken. Glöm inte att ta dig tid efter varje övning och tacka deltagarna för att de har delat med sig. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

4. Diskussion

Diskussionen bör vara en viktig del av passet. Varje övning är ett tillfälle att diskutera verktyget. Verktyget ger struktur åt processen och uppmuntrar till diskussion. Respekten för människors egna kunskaper och erfarenheter är en kraftfull grund för lärande – en grund som bygger på vad människor vet snarare än att fokusera på vad de inte vet. Inget verktyg eller metod kan ersätta bra frågor. Öppna frågor kan stimulera kritiskt tänkande och dialog. Det är viktigt att lyssna noga och att gräva djupare, bortom de uppenbara svaren, och fråga varför och varför igen för att hitta grundorsaker till problem. Varje övning innehåller en uppsättning av frågor som kan vägleda dig när du för diskussionen. Försök att hitta en balans genom att se till att alla kommer till tals och att ingen tar mer plats än vad de borde.

5. Avsluta passet

Tacka alla för deras deltagande. Se till att besvara eventuella frågor. I fall du får frågor som du inte vet svaret på kan du säga att du ska kolla upp svaret och återkomma. Visa att du kommer att vara tillgänglig för att samtala även efter passet och att de exempelvis kan skriva till dig. Behåll verktyget (pappret) som producerats för nästa pass.

Slutliga tips innan du börjar

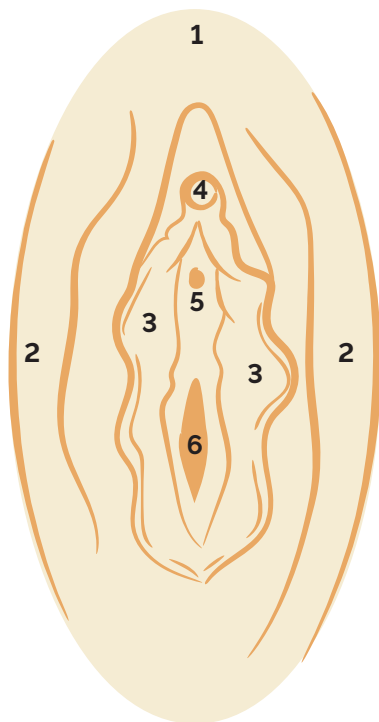
- Ett pass tar cirka 1,5 timme. Kom ihåg att ta en paus när det behövs.
- Var öppen, ödmjuk, lugn, tålmodig, nyfiken och respektfull.
- Försök att alltid vara konkret och ge exempel på det du säger.
- Kom alltid ihåg att hålla ögonen på tiden, styra diskussionerna och få deltagarna att engagera sig.
- Försök att lära känna dina deltagare. Det hjälper dig att anpassa verktygen till deltagarna.
- Lär dig svagheter och problem av varje pass och se det som en lärandeprocess för dig som cirkelledare.
- Om deltagarna sitter ner, se till att du också sitter ner. Om de står, gör detsamma. Detta bidrar till att skapa en dynamik för dialog, i stället för en relation mellan lärare och elev.

Vad bör jag veta om kvinnlig könsstympning innan jag börjar?

För att kunna arbeta mot könsstympning är det viktigt att ha kunskap om kvinnliga könsorgan, klitoris och själva utövandet utanför och inom Sverige.

Kvinnliga könsorgan

Vulvan är det yttre könsorganet hos kvinnor. Den består av **venusberget (1)**, de **yttre blygdläpparna (2)**, **inre blygdläpparna (3)**, **klitorisollon (4)**, **urinrörsöppningen (5)** och **slidöppningen (6)**. Vulvan kan vara mycket olika från en person till en annan, exempelvis storlek på blygdläpparna och klitoris, färg eller hår.

Klitoris är ett kvinnligt könsorgan. Alla däggdjur har en klitoris. Dess kända funktion är att ge njutning. Klitoris skapar känslor av sexuella förnimmelser vid stimulering. Det är en del av kvinnokroppen som har 8000 nerver som sitter tätt. Under sexuell upphetsning fylls klitoris och hela det kvinnliga könsorganet med blod.

Klitoris är ett stimulansorgan som ligger i korsningen mellan blygdläpparna och under pubishuden. Det består av en kropp, två ben, två lökar av vävnad som sitter internt på vardera sidan av urinrörs- och vaginalöppningen och en glans. Den kompletta klitoris är cirka 9-11 cm lång, men endast glans är synlig. Glansen mäter 1-2 cm och varierar från person till person och är större eller mindre. Nittio procent av klitoris ligger under ytan.

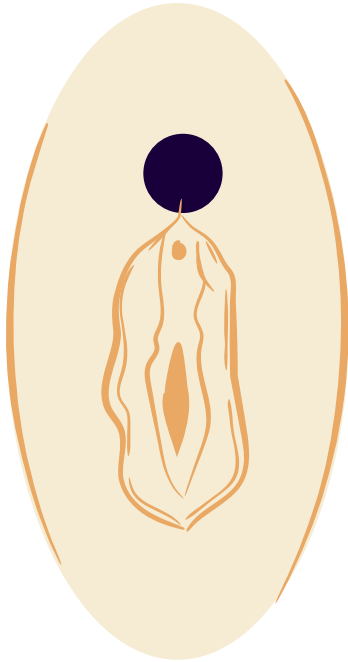
År 2005 var den australiensiska urologen Helen O'Connell den första som publicerade en artikel om klitorisens fullständiga anatomi. Före detta år hade forskningen en begränsad förståelse för klitoris. Denna stora klyfta mellan kunskapen om penis och klitoris kan förklaras av flera faktorer som att klitoris till största delen är inre och därför svårare att studera tidigare. Med detta sagt var de viktigaste faktorerna att de flesta publicerade forskare var män, klitoris hade ingen reproduktiv funktion samt den negativa kulturella uppfattningen om kvinnokroppen och särskilt klitoris. I många kulturer har männen försökt att kontrollera kvinnors kropp och sexualitet. I och med detta har kvinnokroppen och särskilt deras sexuella njutning blivit skambelagd. I västerländska samhällen har klitoris och kvinnlig onani åsidosatts av forskare och till och med setts som ett djävulskap under historiens gång.

Kvinnlig könsstympning

Världshälsoorganisationen (WHO) definierar kvinnlig könsstympning som "alla ingrepp som innebär att de yttre kvinnliga könsorganen avlägsnas helt eller delvis eller att de skadas på annat sätt av icke-medicinska skäl". Könsstympning kategoriseras i fyra olika typer.

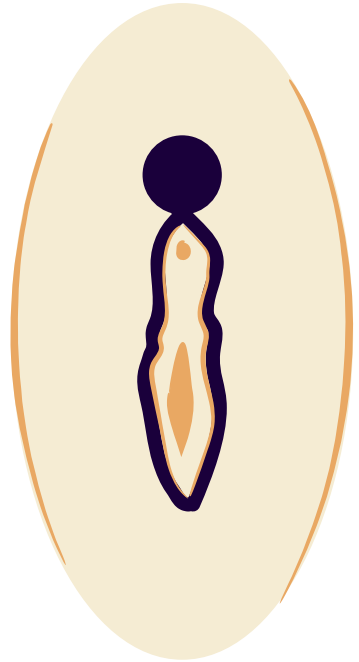
Typ 1

Delvis eller helt avlägsnande av klitorisollon och/eller klitorishuvudet.

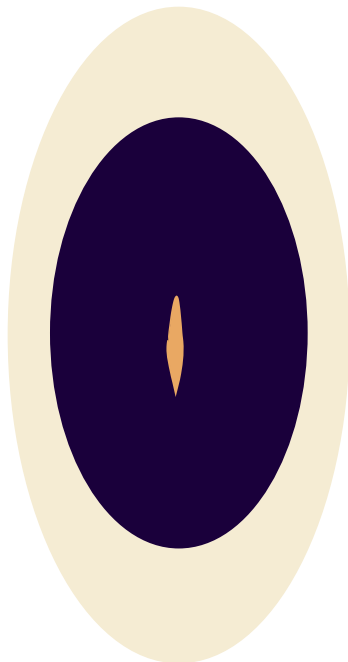
Typ 2

Delvis eller helt avlägsnande av klitorisollon och småfingriga blygdläppar, med eller utan avlägsnande av de yttre blygdläpparna.

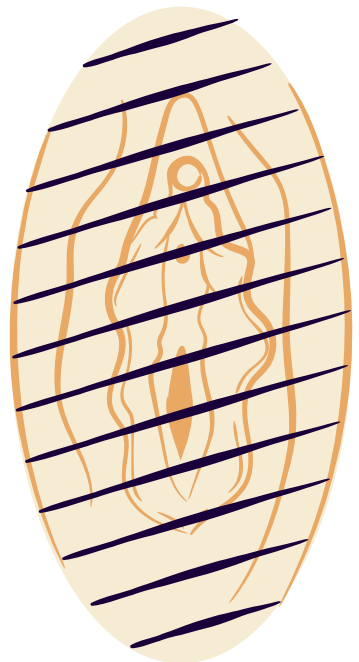
Typ 3

Förträngning av vaginalöppningen genom att skapa en täckande förslutning. Förseglingen bildas genom att skära och flytta de inre eller yttre blygdläpparna, ibland genom sömmar, med eller utan avlägsnande av klitorishuvudet och ollonet.

Typ 4

Alla andra skadliga ingrepp på de kvinnliga könsorganen i icke-medicinska syften, exempelvis stickning, piercing, skärning, skrapning och brännhuggning av könsorganen.

Personer som drabbas av kvinnlig könsstympning

Personer som drabbas av könsstympning är främst **cisgender** kvinnor och flickor, eftersom det är en stympning av kvinnokroppen. Praktiken kan dock även drabba **icke-binära** och **transpersoner**. Vi kommer att använda termerna "kvinna" och "flicka" eftersom det är de termer som används av det internationella samfundet i ämnet, samtidigt som vi också erkänner begränsningarna med dessa termer.

Könsstympning utförs huvudsakligen på flickor under 15 år. Numera ser vi en tendens till att stympning sker tidigare i barnets liv, särskilt innan de är fem år gamla.² Uppskattningar visar att mer än 200 miljoner kvinnor och flickor har utsatts för könsstympning. För närvarande dokumenteras könsstympning i 92 länder runt om i världen.³

Under de senaste 30 åren har förekomsten av könsstympning minskat. Eftersom världens befolkning växer kommer dock fler flickor att riskera att utsättas

för könsstympning under de kommande åren. I dag uppskattas det att 4 miljoner flickor årligen riskerar att genomgå könsstympning.^{4 5} COVID-19-pandemin har också haft en negativ inverkan på arbetet mot könsstympning: FN:s befolkningsfond (UNFPA) uppskattar att ytterligare två miljoner barn (utöver de 4 miljoner årligen) kan komma att stympas under det kommande decenniet på grund av dess konsekvenser.⁶

I Europa uppskattas det att cirka 600 000 personer har överlevt könsstympning. Dessutom beräknas 190 000 personer vara i riskzonen.⁷ Personer som drabbats av könsstympning och som bor i Europa har en bakgrund av migration från de länder som tillämpar könsstympning och kan därför utsättas för andra former av våld som **rasism** utöver **sexism**, **islamofobi**, **transfobi** och våld i samband med HBTQ+-identiteter och eventuella funktionsnedsättningar. Det är viktigt att ta på sig **intersektionella** glasögon för att förstå frågan om könsstympning, särskilt i Europa. De flesta stympningar sker utanför Europa, under semestrar utomlands, men vissa stympningar som utförs i Europa har också rapporterats. Enligt den senaste rapporten från Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE) är risken för könsstympning mindre när en kvinna eller flicka befinner sig i Europa, men risken är större när en ogift flicka återvänder till sitt ursprungsland.⁸

² UNICEF, The Power of Education to End Female Genital Mutilation.

³ 32 genom nationellt representativa uppgifter, 31 genom indirekta uppskattningar (vanligen länder där könsstympning huvudsakligen praktiseras av diasporagrupper) och 29 genom småskaliga studier och medierapporter (Se UNFPA, Vanliga frågor om kvinnlig könsstympning (FGM), 2022. och End FGM European Network & End FGM/C.U.S. Network & Equality Now, Female Genital Mutilation/Cutting: A Call for a Global Response, 2020.) Mutilation, 2022.

⁴ UNICEF, Kvinnlig könsstympning, 2021.

⁵ UNFPA, Bakom kurvan: Den könsstympningstrend som vi vill förändra, 2018.

⁶ UNICEF och UNFPA, teknisk vägledning: En övergripande strategi för att påskynda avskaffandet av kvinnlig könsstympning, 2021.

⁷ End FGM European Network, Girls at Risk, 2021.

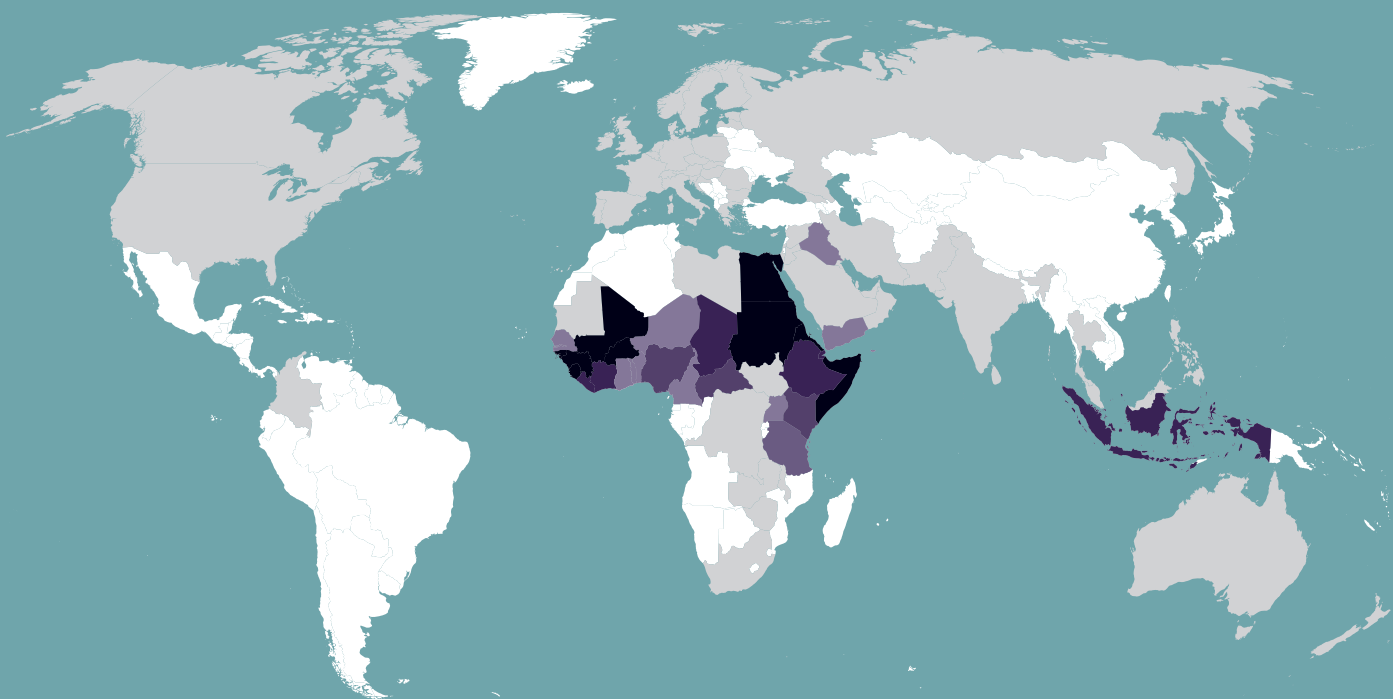
⁸ EIGE, uppskattning av antalet flickor som riskerar att bli könsstympade i Europeiska unionen: Österrike, Danmark, Luxemburg och Spanien, 2020.

Förekomsten av kvinnlig könsstympning i världen

Det finns begränsat med data om kvinnlig könsstympning globalt. Enligt storskaliga, representativa studier förekommer könsstympning i en rad länder från den atlantiska kusten till hornet av Afrika, i mellanöstern (exempelvis Jemen och Irak), och i några länder i Sydostasien, som Indonesien. Bland dessa länder är förekomsten av kvinnlig könsstympning mycket varierande, vilket framkommer av kartan nedan.

Dessutom vet vi genom indirekta uppskattningar, mindre studier och från medierapportering att det finns flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade i 92 länder i världen. Dessa länder är markerade i grå färg på kartan.⁹

Andel i procent av flickor och kvinnor mellan 15-49 år som är könsstympade¹⁰

⁹ End FGM European Network, A call for global response, s. 17, 2020 Och UNICEF data, Female genital mutilation (FGM) statistica – Prevalence, 2021.

¹⁰ *ibid.*

Kvinnliga könsstympningar i Sverige

I Sverige praktiseras könsstympning bland vissa diasporgrupper. De mest drabbade är från Somalia, Sudan, Egypten, Eritrea, Gambia och Etiopien. Socialstyrelsen uppskattar att 38 000 personer som bor i Sverige berörs av könsstympning¹¹ och att 7 000 är i riskzonen. Denna siffra kan dock vara högre idag eftersom den bygger på uppgifter från 2012 och migrationen från dessa länder har ökat sedan dess. Idag är Sverige det 6:e europeiska landet som är mest drabbat av könsstympning.

Kvinnlig könsstympning förbjöds 1982 i Sverige, som första land i Europa (Lag 1982:316). I dag betraktas alla former av könsstympning som en brottslig handling, oavsett om samtycke har getts till ingreppet eller inte.¹² En person som utför könsstympning, men även den som planerar, försöker eller ger någon annan i uppdrag att begå könsstympning eller en person som underlåter att avslöja eller förhindra könsstympning, kan dömas för brottet. Det är också ett brott om könsstympning sker utanför Sverige om den misstänkte eller den utsatta har en koppling till Sverige. Sedan 2020 har preskriptionstiden tagits bort för könsstympning som utförs på barn under 18 år. Därmed kan en person straffas oavsett hur lång tid det har gått sedan brottet begicks. Trots denna lagstiftning har endast tre fall hittills lett till fallande domar.¹³ Svårigheten för polis och åklagare är att bevisa när och var könsstympning har utförts. Familjeloyaliteten gör att det är svåra fall att utreda, eftersom det sällan är personer som vill medverka i utredningsprocessen.

Materialtips

Interaktiv karta från End FGM European Network om de olika politiska åtgärderna mot könsstympning i europeiska länder, inklusive Sverige:
<https://map.endfgm.eu/map>

Under 2018 antog Sverige en nationell handlingsplan för att bekämpa och förebygga könsstympning i Sverige och för att förbättra stödet till den målgrupp som drabbats av könsstympning. Dess huvudmål är följande:

- **Förbättrat och effektivt förebyggande arbete**
- **Förbättrad upptäckt och förstärkt skydd och stöd till offren**
- **Utbildning för nyckelpersoner**
- **Förbättra samordningen mellan myndigheter och yrkesgrupper vid hantering av ett fall av könsstympning**
- **Brottsbekämpning**
- **Förbättring av statistik och indikatorer**
- **Tillhandahållning av kunskap.**

En extrem form av våld mot kvinnor

Könsstympning är en extrem form av våld mot kvinnor. FN definierar våld mot kvinnor som ”varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i, fysisk, sexuell eller psykologisk skada eller lidande för kvinnor, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i det offentliga eller privata livet”.¹⁴

På internationell nivå har denna skadliga sedvänja erkänts som en kränkning av flickors och kvinnors mänskliga rättigheter sedan 1993, men var redan förbjuden i flera länder före detta år. Eftersom det nästan alltid sker före 15 års ålder är det också en kränkning av barnens rättigheter.

¹¹ Socialstyrelsen, Flickor och kvinnor Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning: En uppskattning av antalet, 2015.

¹² Sveriges Riksdag, Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, 1982.

¹³ Sveriges radio, Varför så få fällande domar för könsstympning i Sverige, trots 40 år av lagstiftning, 2022.

¹⁴ FN, generalförsamlingens resolution 48/104 Deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor, 1993. .

EIGE konstaterar att könsstympning ”kränker en persons rätt till hälsa, säkerhet och fysisk integritet, rätten att slippa tortyr och grym, omänsklig eller förnedrande behandling samt rätten till liv när ingreppet leder till döden”.¹⁵ Könsstympning kategoriseras som en skadlig sedvänja i likhet med barn- och tvångsäktenskap samt andra former av hedersrelaterat våld och förtryck. Att riskera att utsättas för könsstympning kan också innebära att man löper större risk att utsättas för barn- och tvångsäktenskap och hedersrelaterat våld.

Mäns strävan efter att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet ses som drivkraften bakom könsstympning. Syftet är att minska flickors och kvinnors sexuella intresse för att garantera deras oskuld och deras trohet mot sina män. Idén om ”renhet” är starkt kopplad till könsstympning. Där könsstympning utförs ses kvinnors sexualitet som ett hot, överdriven och måste minskas. Efter en könsstympning anses kvinnorna vara ”renare”, både fysiskt och moraliskt. I samhällen där kvinnlig könsstympning är normen kan det innebära att en flicka som inte blir könsstympad blir utestängd i skolan eller andra sociala sammanhang, och att familjen ses som en motståndare till en gammal tradition, vilket äventyrar flickans möjligheter att senare hitta en make.

Kvinnlig könsstympning - historik

I dag är det historiska ursprunget till könsstympning fortfarande oklart. Ett av de första spåren av att kvinnlig könsstympning praktiserades går tillbaka till det gamla Egypten. Man tror att det först praktiserades i Nilenregionen och spreds sedan till Väst- och Östafrika. Praktiken integrerades sedan av lokala etniska grupper i deras traditioner.

Det finns en mängd myter som omgärdar denna sedvänja: Gud skulle ha skapat människan som både man och kvinna samtidigt och könsstympning och omskärelse skulle behövas för att barn ska återfå sin ”sanna”

natur; klitoris skulle fortsätta att växa och bli en liten penis; klitoris skulle vara symbolen för en oordnad och överdriven sexualitet och anses vara farlig både för den manliga partnern under sex, men också för barnet under förlossningen; klitoris skulle vara smutsig och behövde skäras bort. Gemensamt för alla dessa myter är samma rädsla och skam kring kvinnliga könsorgan.

Om könsstympning ses som en del av en komplex initiationsrit, som används för att göra barnet till en ung kvinna kan familjen ordna en fest för flickan. Flera barn kan stympas samma dag vid gruppceremonier, eller så kan en enskild flicka stympas hemma eller på sjukhuset. Stymparen kan vara en traditionell stympare eller sjukvårdspersonal. De verktyg som används för stympningen är rituella knivar samt rudimentära verktyg som knivar, saxar, glas- eller lerbitar, tennbitar eller rakblad.

Könsstympning anses vara en mycket gammal ”tradition” och detta avlägsna arv blir i sig ett argument för att fortsätta med denna sedvänja. I migrationssammanhang, även om det enligt viss forskning sker en betydande minskning, så kan efterlevnaden vara ett sätt att försvara och bevara identiteten och grupptillhörigheten, vilket i sig bli ett giltigt skäl för att upprätthålla ”traditionen”.

Idag har vi märkt flera trender i praktiken:

- En minskning av könsstympning enligt ovannämnt.
- Covid har lett till att fler flickor har utsatts för könsstympning.¹⁶
- Medicinalisering av denna praxis innebär att olika kategorier av vårdgivare, på en offentlig eller privat klinik, i hemmet eller någon annanstans, utför könsstympning.¹⁷
- Stympningen sker tidigare i livet än för några år sedan.¹⁸
- Familjer reser utomlands för att utföra könsstympning på barnet för att undvika juridiska konsekvenser.¹⁹

¹⁵ EIGE, Kvinnlig könsstympning.

¹⁶ UNICEF och UNFPA, teknisk vägledning: En övergripande strategi för att påskynda avskaffandet av kvinnlig könsstympning, 2021.

¹⁷ UNICEF och UNFPA, teknisk vägledning: En övergripande strategi för att påskynda avskaffandet av kvinnlig könsstympning, 2021.

¹⁸ Unicef, The Power of Education to End Female Genital Mutilation, 2022.

¹⁹ Unicef och UNFPA, teknisk vägledning: En övergripande strategi för att påskynda avskaffandet av kvinnlig könsstympning, 2021.

Könsstypning och religion

Text: Hanna Cinthio

Som vi läst i det tidigare avsnittet är kvinnlig könsstypning en tradition med rötter långt bak i tiden, och de flesta teorier om hur sedvänjan uppkommit är baserade på flera tusen år gamla fynd från området kring nuvarande Sudan/Egypten. Kvinnlig könsstypning under faraonisk tid kan ha haft samband med den periodens religiösa föreställningar, men det är svårt att veta idag hur praktiken motiverades.

Idag praktiseras kvinnlig könsstypning i flera olika trossammanhang även om detta inte behöver innebära att sedvänjan har stöd i de religiösa urkunderna, exempelvis förekommer det bland animister i länder som Guinea och Mali. Om vi utgår från de abrahamitiska religionerna – alltså judendom, kristendom och islam – så kan vi börja med att konstatera att kvinnlig könsstypning inte nämns i Tanakh, Nya Testamentet eller Koranen. Men vad som står skrivet i böcker är inte alltid det som avgör hur människor lever sina liv i praktiken. Det spelar större roll vad man tror att religionen säger, och för många personer är detta något som de får berättat för sig genom andra. Till exempel finns undersökningar från Somalia och Somaliland som visar att 72 procent av kvinnor mellan 15 och 49 år själva tror att könsstypning är ett religiöst krav.²⁰

Många gånger är det också svårt att skilja på exakt vad som är religion och vad som är kultur och tradition, eftersom dessa företeelser existerar tillsammans och blandas med varandra. Tänk bara så många sätt som samma religion kan tolkas och uttryckas på, beroende på var man befinner sig historiskt eller geografiskt.

Något som ytterligare komplicerar saken är att det på många håll i världen finns starka traditioner som säger att flickor och kvinnors kroppar och sexualitet bör kontrolleras på olika vis och att de måste vara oskuld när de gifter sig. Detta brukar kallas för kyskhetsnormer. Dessa traditioner kan vara mycket gamla, från tiden innan dagens religioner fanns. Samtidigt är det en vanlig uppfattning hos många troende att religionen kräver ungefär samma saker som traditionen – man lär sig att det är Guds vilja att sex bara får finnas inom

äktenskapet, och att det finns religiösa regler som talar om hur kvinnor ska bete sig i familjen, i samhället och inför Gud. Just när det gäller könsstypning så är en vanlig anledning till ingreppet att man vill påverka och begränsa kvinnans sexuella frihet och självbestämmande, så att hon inte har någon relation med en man innan hon gifter sig. Det finns alltså en kyskhetsnorm i grunden. Om en viss föreställning eller norm motiveras både utifrån kultur och religion kan den förstärkas extra mycket, och det blir inte så lätt att skilja på vad som är vad. Gör vi så här för att Gud vill det, eller för att våra förfäder gjorde det, eller kanske både och?

I Bibeln står ingenting alls om kvinnlig könsstypning, och de flesta representanter för kyrkor runtom i världen är eniga om att sedvänjan inte är grundad i kristendom. Ändå förekommer könsstypning i kristna grupper på många håll, till exempel bland ortodoxa i Etiopien, bland kopter i Egypten, och bland både protestanter och katoliker i Kenya och Sudan. I vissa länder är det vanligare med könsstypning bland just kristna flickor och kvinnor än i andra religiösa grupper. En UNICEF-rapport visar till exempel att 55 procent av kristna flickor i Niger var könsstypade mot endast 2 procent av de muslimska.²¹

Kvinnlig könsstypning nämns alltså varken i den hebreiska Bibeln/Tanakh eller i Nya Testamentet, och är inte heller en del av judisk religiös tradition. Den enda judiska grupp som är känd för att ha praktiserat könsstypning är Falashas/Beta Israel som i stora antal utvandrade från Etiopien till Israel under 1980- och 1990-talet efter att ha erkänts av landets regering och fått rätt att bosätta sig där. En uppföljningsstudie som gjorts tyder på att gruppen slutat könsstympa flickorna efter att de lämnat Etiopien.²²

Den religion som oftast kopplas samman med fenomenet är islam, trots att kvinnlig omskärelse inte beskrivs i Koranen. Det finns dock andra källor som används för att skapa regler och hitta svar på hur man ska leva sitt liv på bästa sätt. Sunna är ett ord för den tradition som baserar sig på profeten Mohammeds levnadsätt och uttalanden i olika frågor. Det finns ett fåtal berättelser om hans liv som innehåller referenser till

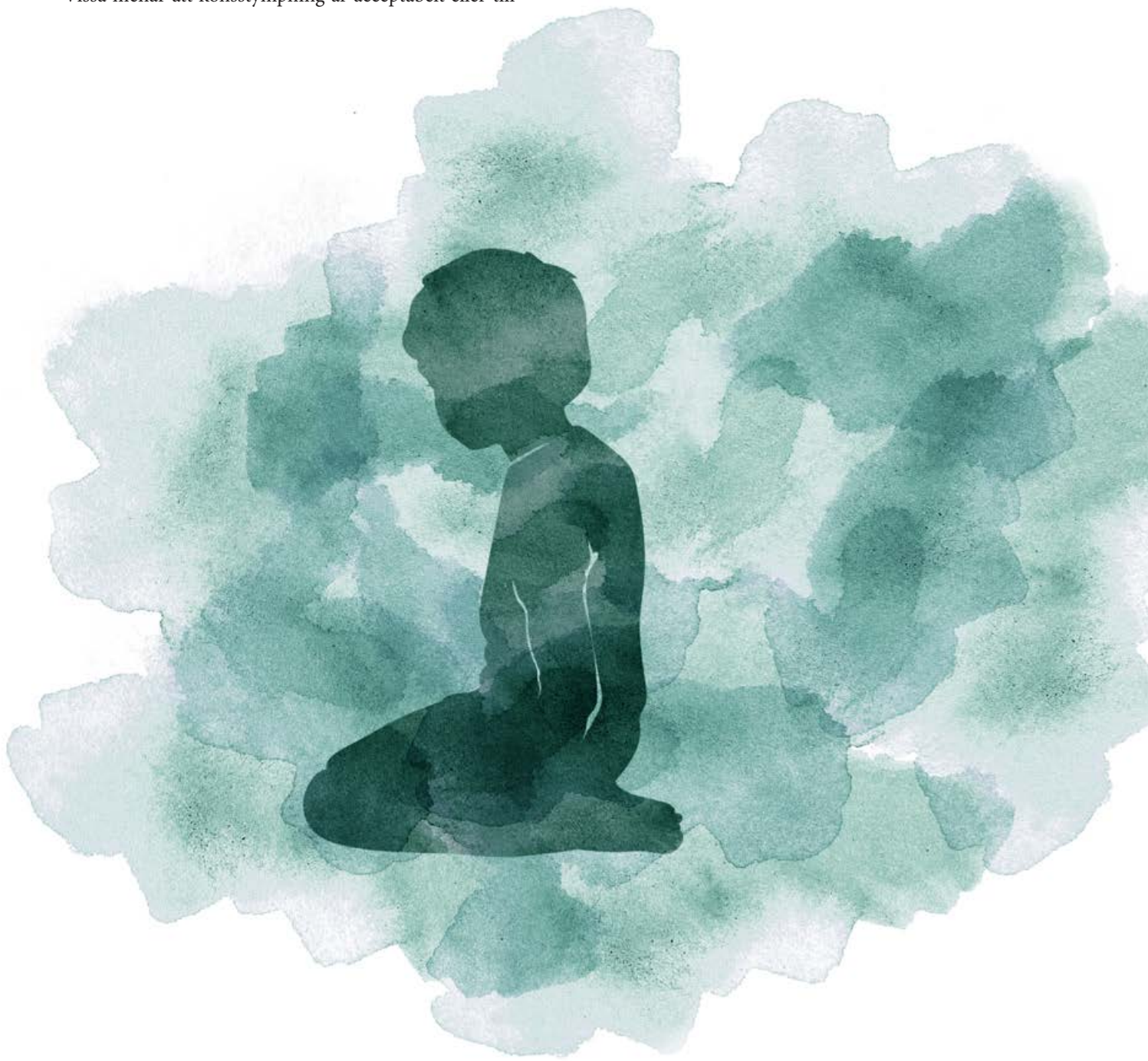
kvinnlig könsstympning, bland annat en där profeten ska ha sagt till en kvinna som utförde könsstympning på flickor att hon skulle skära så att hon inte gjorde mycket skada, eftersom det vore bäst både för kvinnan och för hennes man. Att sedvänjan finns nämnd i religiösa texter gör det svårt att dra ett streck mellan religion och könsstympning och påstå att de inte har något med varandra att göra. Äktheten i dessa berättelser är dock starkt ifrågasatt bland muslimska lärda. Vissa uppfattar profetens olika uttalanden som stöd för kvinnlig könsstympning och genom historien har olika muslimska religiösa auktoriteter uttalat sig på olika sätt i frågan. Vissa menar att könsstympning är acceptabelt eller till

och med rekommenderat, medan de flesta lärda fördömer traditionen och menar att det inte finns något religiöst stöd för den. En sådan kritisk hållning har blivit allt vanligare med tiden, och majoriteten av världens muslimer praktiserar inte kvinnlig könsstympning.

²⁰ Directorate of National Statistics, Federal Government of Somalia (2020) The Somali Health and Demographic Survey 2020.

²¹ Cappa, C. et al. (2013). Female Genital Mutilation/Cutting: A Statistical Overview and Exploration of the Dynamics of Change (PDF). New York: United Nations Children's Fund (UNICEF), sid 69–71.

²² Grisaru, N, Lezer, S och Belmaker, R. H. (1997). Ritual female genital surgery among Ethiopian Jews. Archives of Sexual Behaviour, 26, sid 2.

För många människor är religion en mycket viktig del av livet och de har stor respekt för vad religiösa representanter, som präster, imamer, eller andra ledare och lärda säger om vad som är rätt och fel. Därför har flera olika projekt som vill få stopp på kvinnlig könsstympning använt sig av personer som är religiösa ledare i sina kampanjer.²³ Till exempel har man pekat på att det kan anses fel enligt religionen att skada eller förändra kroppen, eftersom den anses vara skapad av Gud och därmed fullkomlig. När en andlig och moralisk förebild bekräftar att traditionen är skadlig och felaktig är det lättare att sluta med den. Det kan också betyda mycket att möta andra människor med samma religiösa tillhörighet och inse att de inte har samma uppfattning i vissa frågor. Exempelvis har en studie bland somalier som migrerat till Sverige visat på religionen som en väg till förändring: när de träffat andra muslimer och förstått att de inte könsstympar sina döttrar, så har de ändrat sin egen inställning.²⁴ Men det behövs mer forskning på området.

Materialtips

Att ta itu med vanliga myter och missuppfattningar om könsstympning (på engelska):
<https://www.endfgm.eu/content/documents/Myths-and-Misconceptions.pdf>

WHO definierar hälsa som "ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom eller svaghet".²⁵ Könsstympning är ett angrepp på en individs hälsa, vilket påverkar under hela livet. Konsekvenserna av sådana ingrepp är fysiska, psykologiska och sociala. Dessa konsekvenser är dock varken systematiska eller universella och kan drabba olika personer som överlevt en könsstympning på olika sätt. Här är en förteckning över de viktigaste konsekvenserna av könsstympning.

²⁵ WHO, WHO:s konstitution, 1946.

²³ Se t.ex. www.28toomany.org som arbetar mycket med dessa frågor.

²⁴ Johndotter, S och Essén, B. (2011). Kvinnlig omskärelse/könsstympning i Sverige – en kunskaps- och forskningsöversikt: Nationellt centrum för kvinnofrid.

Konsekvenserna av kvinnlig könsstympning

Kortsiktiga komplikationer till följd av könsstympning

Skada eller trauma på angränsande områden som urinröret och anus

Infektion

Död

Blödning

Kirurgiska misstag

Överföring av hiv och andra virus

Stelkramp

Mellanliggande komplikationer till följd av könsstympning

Urinvägsinfektioner

Hinder för urinflödet

Bölder

Bäckeninfektioner

Frånvaro från skolan på grund av smärtsam menstruation

Hinder för menstruationsblod

Försenad läkning

Långtidskomplikationer till följd av könsstympning

Behov av senare operationer eftersom vissa ingrepp förseglar eller förtränger vaginalöppningen, t.ex. infibulation. Vaginan måste skäras senare för att möjliggöra samlag eller/och förlossning. Ibland sys den igen flera gånger, även efter förlossningen, vilket innebär att kvinnan genomgår upprepade öppnings- och stängningsoperationer, vilket ytterligare ökar de upprepade komplikationerna på både kort och lång sikt.

Möjlig minskning av sexuell känsla

Svår och komplicerad förlossning

Psyiskt trauma

Ärrbildning och förhårdning av vaginalvävnaden, vilket orsakar konstant smärta runt genitalområdet

Ökad risk för förlossningskomplikationer och dödsfall bland nyfödda

Utveckling av talg-cystor

Dyspareunia (smärtsamt samlag)

Inkontinens och svårigheter att kissa

Bäckeninflammation (PID) och infertilitet

Svårigheter med menstruation

Upplägg för Reflection-Action cirklar

PASS 1: Introduktionscirkel

Cirkeln ska vara ett tryggt rum där deltagarna kan uttrycka sig fullt ut och lita på varandra, på cirkelledaren och på processen. Att bygga upp ett förtroende mellan deltagarna om ett så privat ämne som kvinnlig könsstypning kräver tid och tålamod. För att skapa en meningsfull cirkel krävs att man bygger upp ett förtroende. Ett sätt att skapa förtroende kan vara att upprätta ett gemenskapskontrakt. Gemenskapskontraktet är regler som alla deltagare kommer överens om och som blir ett sätt att bidra till att garantera ett tryggt rum för alla. Börja med en presentation av projektet innan du går över till gruppreglerna så att deltagarna tillsammans kan besluta om dem. Gå sedan över till verktyget ”Namnleken” för att presentera deltagarna för varandra på ett djupgående sätt och börja bryta isen.

Målsättningar

- Deltagarna introduceras till temat, materialet och de andra deltagarna i cirkeln.
- Deltagarna kan identifiera vad ett tryggt rum är och förstå hur viktigt det är. Deltagarna uppmuntras att dela ansvaret för sin lärmiljö genom att identifiera en uppsättning av gemensamma regler för att bygga upp förtroende och skapa ett tryggt rum.
- Deltagarna bör ”bryta isen” genom att presenteras för varandra och för cirkelledaren.

Kick-off

30 minuter, hela gruppen

1. Presentera dig själv kortfattat och rollen som cirkelledare.
2. Presentera cirkelns sammanhang (projekt, aktörer).
3. Presentera cirkelns mål.
4. Introducera metoden Reflection-Action.
5. Förklara cirkelns skyddsåtgärder för att säkerställa att ingen kommer till skada.

Gruppens regler

1 timme, hela gruppen, blädderblock, pennor

1. Fråga deltagarna om de har hört talas om uttrycket ”safe space” eller ”tryggt rum” och vad det innebär.
2. Be deltagarna att tänka på att bidra med en idé/ett åtagande som de tror kommer att få dem att känna sig trygga i cirkeln (om gruppen har problem kan du ibland ge exempel på situationer som är obehagliga för att hjälpa dem att tänka på vad motsatsen skulle vara – se till att alla obehagliga exempel är mycket milda, exempelvis någon som pratar för mycket eller för mycket buller utanför.)
3. Skriv ner alla idéer som deltagarna har presenterat på ett blädderblock. Om det behövs, sammanfatta de idéer som är likartade eller diskutera eventuella åtaganden som är oklara/kontroversiella.

Namnleken

30 minuter, hela gruppen

Det här verktyget är en introduktionsövning. Målet är att deltagarna ska lära känna varandra genom att dela med sig av mer än sina namn. Varje deltagare ska svara på följande frågor.

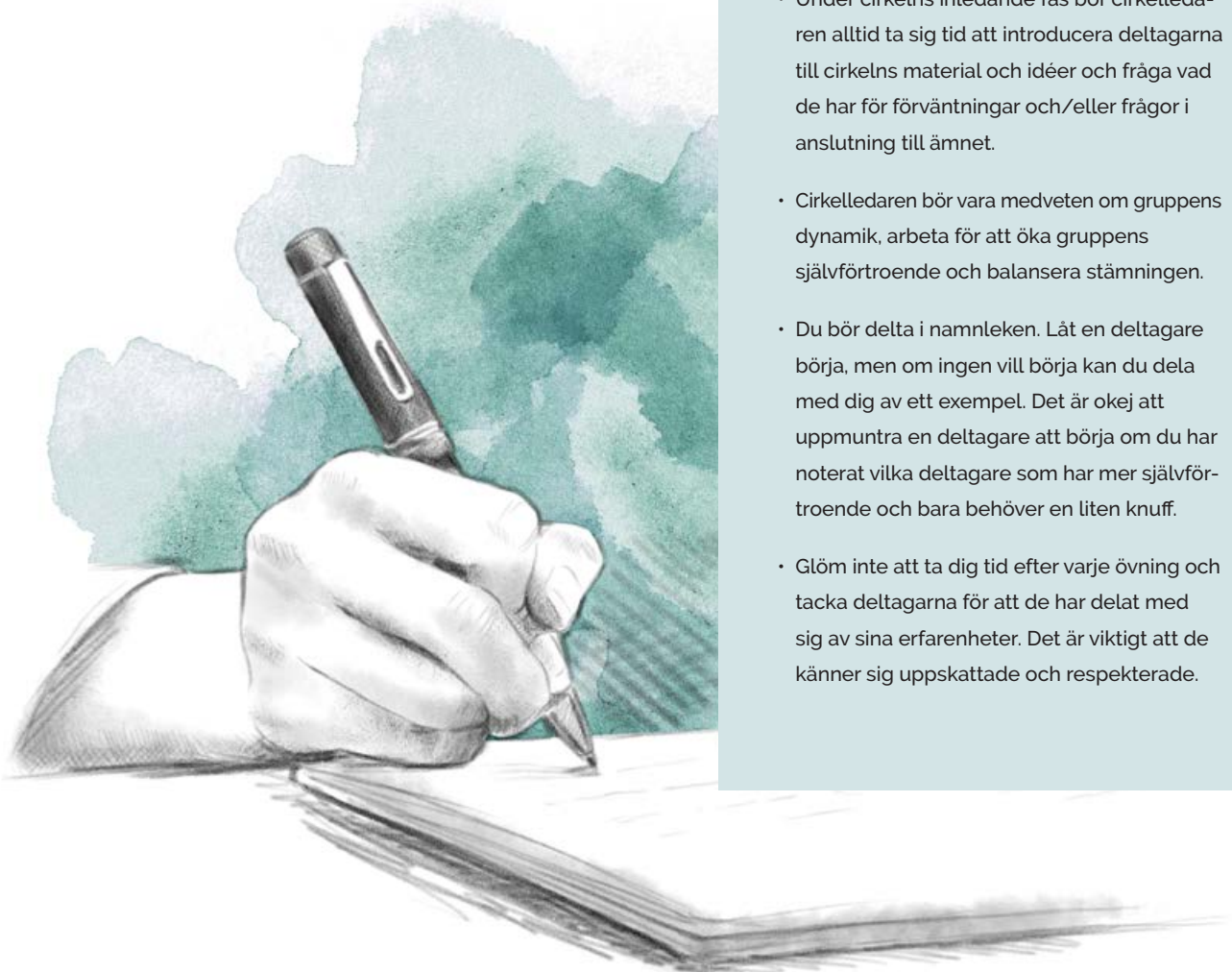
- **Vad heter du?**
- **Vad betyder ditt namn?**
- **Vem gav dig ditt namn och varför?**
- **Vilka är dina smeknamn, om du har några?**
- **Vad skulle du vilja bli kallad?**

Det är viktigt att alla kan dela med sig av så mycket de vill och att det inte är obligatoriskt att svara på alla frågor. Ge varje deltagare fyra minuter att presentera sig själv.

Syftet med den här övningen är att deltagarna ska förstå alla de olika sammanhang och platser som de samlas från i den här cirkeln.

Anteckningar för cirkelledaren

- Den första sessionen i en cirkel är ett mycket viktigt ögonblick för att bygga upp förtroende mellan cirkelledaren och deltagarna samt deltagarna sinsemellan. Om du är väl förberedd och har en vänlig och fokuserad ton kommer du att få en bra utgångspunkt för resten av cirkeln.
- Det är viktigt att alla får chansen att tala och dela med sig av sina idéer under det första passet. Vissa deltagare kommer naturligtvis att vara mer självsäkra än andra, så det är viktigt att skapa övningar där alla har möjlighet att åtminstone tala en gång, även om det bara är att säga sitt namn och hur de mår den dagen.
- Under cirkelns inledande fas bör cirkelledaren alltid ta sig tid att introducera deltagarna till cirkelns material och idéer och fråga vad de har för förväntningar och/eller frågor i anslutning till ämnet.
- Cirkelledaren bör vara medveten om gruppens dynamik, arbeta för att öka gruppens självförtroende och balansera stämningen.
- Du bör delta i namnleken. Låt en deltagare börja, men om ingen vill börja kan du dela med dig av ett exempel. Det är okej att uppmuntra en deltagare att börja om du har noterat vilka deltagare som har mer självförtroende och bara behöver en liten knuff.
- Glöm inte att ta dig tid efter varje övning och tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 2: Låt oss inleda diskussionen

Könsstypning är ett komplicerat ämne att diskutera. För vissa deltagare kan det vara första gången de talar om det. Därför kan man fråga sig "var ska vi börja?". Det här passet ger vägledning i den här frågan. Som alla långa processer bör du börja med brainstorming. Genom att använda verktyget "Tankekarta" kommer varje deltagare att kunna lägga upp all sin kunskap om könsstypning på bordet och ni kan börja arbeta därifrån.

Målsättningar

- Deltagarna kan identifiera och definiera könsstypning och några av dess kännetecken.
- Deltagarna kan reflektera över sin egen kunskap och/eller erfarenhet av könsstypning.

Tankekartor

1 timme 20 minuter, grupp på 4 personer, blädderblock, pennor

1. Skapa grupper med högst fyra personer.
2. Ge varje grupp två sidor på blädderblocket.
3. Varje grupp väljer en sekreterare och en tidtagare.
4. Be dem att beskriva på första sidan vad det innebär "att vara kvinna" och ge några uppmaningar, exempelvis biologiskt, socialt, psykiskt osv.
5. På den andra sidan beskriver deltagarna sina tankar om "könsstypning".
6. När de två tankekartorna är färdiga, samlas deltagarna i en cirkel.
7. Varje grupps sekreterare presenterar sina två tankekartor för resten av cirkeln. Starta diskussioner kring de två tankekartorna. Be någon att förklara något mer i detalj, be om en berättelse eller försök att få igång en diskussion så att de analyserar och bearbetar all information som de just har brainstormat.

Anteckningar för cirkelledaren

- Varje deltagare bör få en penna för att själv kunna skriva.
- Teckningar eller andra uttrycksformer accepteras också.
- Det är viktigt att deltagarna inte kritiserar sig själva. Det är en brainstormingaktivitet. Varje bidrag från deltagarna ska tas med i tankekartan, även om inte alla i gruppen håller med om det. Det är en möjlighet för framtida diskussioner.
- Alla språk bör accepteras på tankekartan. Alla ord behöver inte skrivas på samma språk. Om ett annat språk används under övningen, se till att översättningen finns tillgänglig för resten av gruppen.
- Glöm inte att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 3: Första översikt över könsstympning

Könsstympning är en form av könsrelaterat våld som har sin grund i avsikten att kontrollera kvinnors sexualitet. Könsstympning är en mycket komplex praxis. Detta pass, som använder verktyget ”Problemträd”, syftar till att deltagarna på ett lekfullt sätt ska reflektera över ”Varifrån kommer kvinnlig könsstympning?”, ”Varför praktiseras det?”, ”Vilka är konsekvenserna av könsstympning?”. Det problemträd som deltagarna skapar kommer att hjälpa dem att reflektera över denna sedvänja.

Målsättningar

- Deltagarna kan både förstå och analysera de historiska och kulturella orsakerna till könsstympning.
- Deltagarna kan identifiera de viktigaste orsakerna till och konsekvenserna av könsstympning och diskutera varför könsstympning fortsätter.

Problemträdet

1 timme 20 min, hela gruppen,
bladderblock, pennor, post-it lappar

Detta verktyg syftar till att utforska orsakerna och effekterna av ett fenomen. I detta fall är könsstympning det fenomen som ska undersökas. Trädets olika delar fungerar tillsammans som en enkel metafor:

- Stammen symboliserar det fenomen som ska studeras (här könsstympning).
- Rötterna representerar orsakerna till könsstympning.
- Grenarna representerar konsekvenserna av könsstympning.

Precis som med ”Tankekartan” i förra övningen, så är detta en gruppövning.

1. Placera bladderblocket så att alla kan se det.
2. Rita ett enkelt träd på den.
3. Välj en färg på post-it lappen för ”orsakerna” och en för ”konsekvenserna”.
4. Förklara övningen för deltagarna.

Fas 1

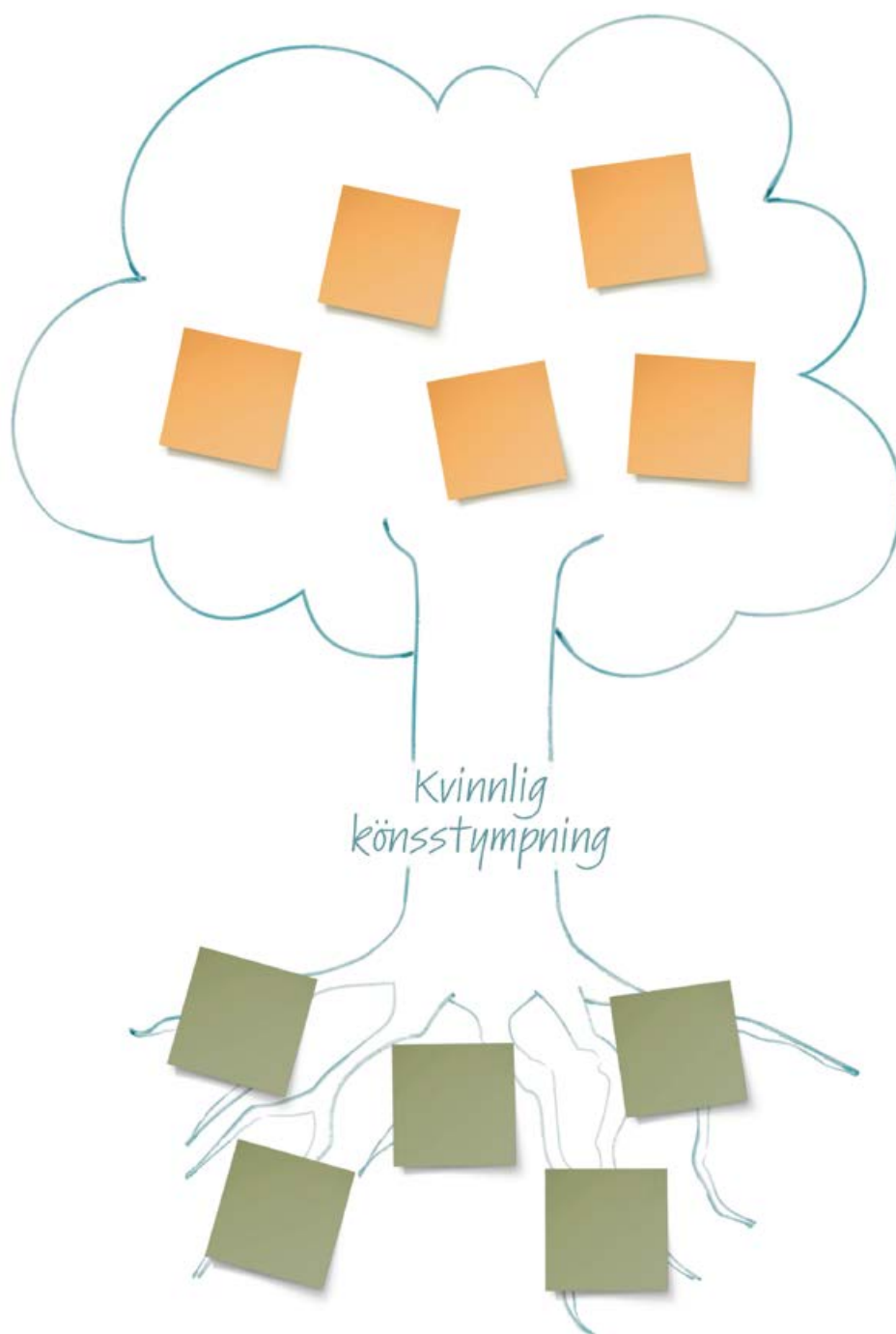
5. Skriv ”könsstympning” på stammen.
6. Börja med orsaker.
7. Varje deltagare kan bidra med orsaker till gruppen. När alla är överens om en orsak skriver cirkelledaren ner den på en post-it lapp och placerar den på trädet.
8. Efter ”orsakerna” går gruppen vidare till ”konsekvenserna” och gör på samma sätt.

Fas 2

9. När gruppen är nöjd med trädet börjar den ordna post-it lapparna för att skapa länkar mellan dem. Alla i gruppen ska kunna röra sig runt post-it-rutorna.
10. När gruppen har kommit överens kan du dra kopplingar mellan post-it lapparna.

Exempel på vägledande frågor för övningen

- **Vad orsakar könsstympning?**
- **Vilka problem skapar utövandet av könsstympning?**
- **Vad är syftet med könsstympning?**
- **Kan du identifiera hur könsstympning orsakar ytterligare skada/uppdelning för en individ eller ett samhälle?**

Anteckningar för cirkelledaren

- Vi rekommenderar att du i förväg fyller i ditt eget problemträd med alla aspekter som du vill ta upp genom övningen, så att du vet vad du har täckt och vilka aspekter du vill lyfta fram för gruppen.
- Spara problemträdet för framtida pass.
- Glöm inte att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 4: En kränkning av rättigheter

På internationell nivå erkänns könsstämpning som en kränkning av flickors och kvinnors mänskliga rättigheter. Eftersom det nästan alltid sker före 15 års ålder är det också en kränkning av barns rättigheter. Detta pass syftar till att deltagarna ska reflektera över denna praxis och hur den är en kränkning av rättigheter.

Målsättningar

- Deltagarna kan definiera och identifiera vad mänskliga rättigheter är och vilka rättigheter kvinnor och barn har samt förstå förhållandet mellan rättigheter och ansvar.
- Deltagarna kan reflektera över och tillämpa dessa begrepp på kulturella sedvänjor som könsstämpning och förstå varför könsstämpning är en kränkning av ens rättigheter.

Fokusgruppen

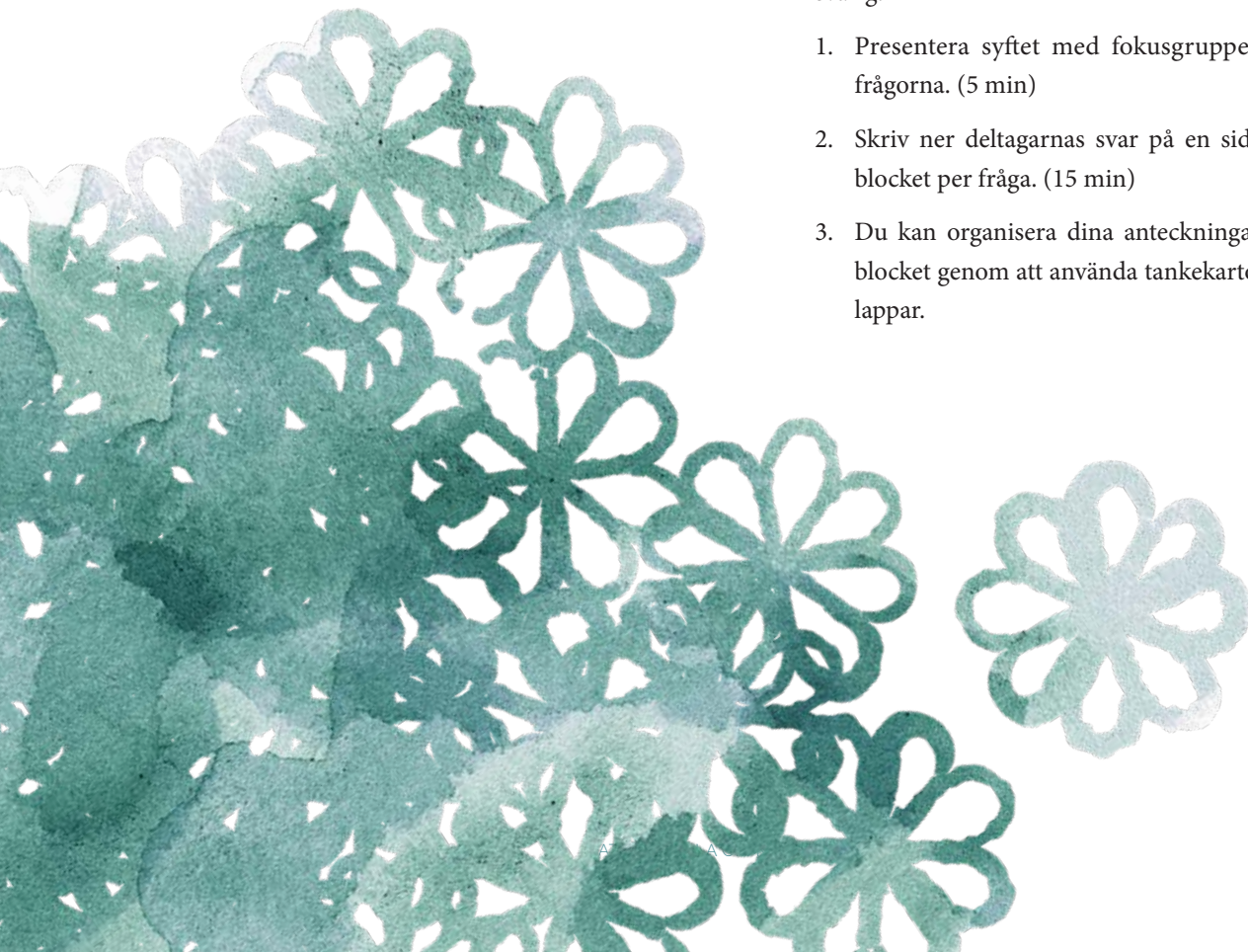
1 timme 20 minuter, hela gruppen,
blädderblock, post-it lappar, pennor

En fokusgruppsdiskussion är ett styrt, strukturerat samtal mellan en specifik grupp människor, här deltagarna i cirkeln. Syftet med fokusgruppen är att diskutera erfarenheter, åsikter och idéer om en viss fråga, här mänskliga rättigheter. Fokusgruppen kommer att struktureras kring sju frågor:

- *Vad är mänskliga rättigheter?*
- *Vad är exempel på mänskliga rättigheter?*
- *Vad menar du med kvinnors rättigheter?*
- *Vad är exempel på kvinnors rättigheter?*
- *Vad menar du med barns rättigheter?*
- *Vad är exempel på barns rättigheter?*
- *Vad är exempel på kränkningar av mänskliga rättigheter, kvinnors rättigheter och barns rättigheter?*

Som cirkelledare kommer du att vara anteckningsansvarig.

1. Presentera syftet med fokusgruppen och de sju frågorna. (5 min)
2. Skriv ner deltagarnas svar på en sida av blädderblocket per fråga. (15 min)
3. Du kan organisera dina anteckningar på blädderblocket genom att använda tankekartor med post-it lappar.

Exempel på vägledande frågor för övningen

- *Vad är en mänsklig rättighet? Vem definierar vad mänskliga rättigheter är? Varför är det viktigt att vi har och förstår mänskliga rättigheter?*
- *Hur har begreppet mänskliga rättigheter förändrats med tiden? Praktiseras de mänskliga rättigheterna på samma sätt i hela världen? Varför/varför inte?*
- *Vilka åtgärder kan vi vidta för att bidra till att säkerställa våra egna mänskliga rättigheter? Varför är det viktigt att vi vidtar åtgärder för att hjälpa andra som kämpar för sina mänskliga rättigheter?*
- *Har alla samma möjligheter att utöva/försäkras sina mänskliga rättigheter? Varför/varför inte?*

Anteckningar för cirkelledaren

- Se till att alla kan uttrycka sin åsikt och att det finns en balans i taltiden för varje deltagare.
- I fokusgruppen bör du som cirkelledare vara så neutral och osynlig som möjligt för att se till att du inte påverkar samtalet.
- Glöm inte att ta dig tid att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 5: En kropp

Könsstympning har flera konsekvenser för kroppen och sinnet hos den som drabbas. Varje personlig erfarenhet är dock unik. Detta pass syftar till att deltagarna ska få kunskap om kvinnliga könsorgan, klitoris och könsstympning. Efter presentationen kan du använda kroppskartan för att deltagarna ska kunna identifiera, ifrågasätta och dela med sig av de fysiska och psykiska konsekvenser som de tror det kan innebära.

Målsättningar

- Deltagarna kan identifiera och förstå de kvinnliga könsorganens funktion och förstå vad som händer medicinskt med en kropp när könsstympning praktiseras.
- Deltagarna kan förstå, analysera och reflektera över de fysiska och psykologiska konsekvenserna av könsstympning.

Presentation

30 minuter, hela gruppen

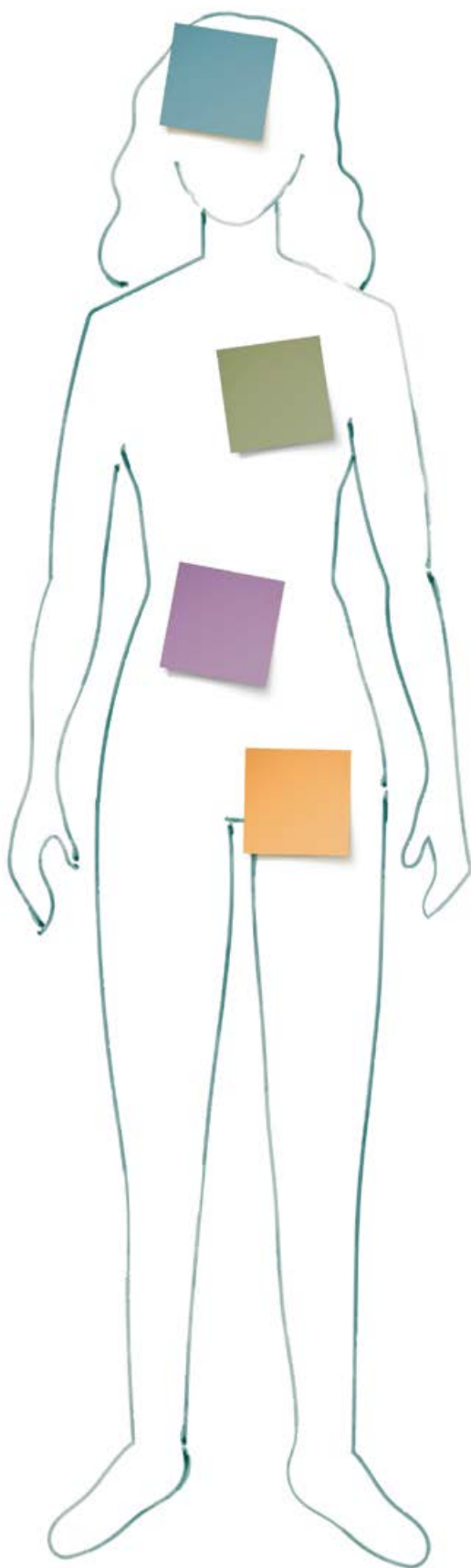
Vi rekommenderar inte att du använder en PowerPoint för att genomföra denna presentation. Skapa hellre samtalsämnen från informationen om vulva, klitoris och de fyra typerna av könsstympning som finns i början av denna handbok. Presentationen bör hållas kort (under 10 minuter) och deltagarna bör ha möjlighet att ställa frågor under eller efter presentationen.

Kroppskartan

1 timme, hela gruppen
pennor, post-it lappar, blädderblock

Det här verktyget används för att utforska frågor om hälsa och sexualitet, kvinnors rättigheter och våld mot kvinnor.

1. Börja övningen med en allmän fråga, exempelvis "Hur påverkar könsstympning kroppen och hälsan?" (5 min).
2. Rita upp konturerna av en kvinna på ett blädderblock.
3. Ge varje deltagare en post-it lapp.
4. Deltagarna anger sedan på gruppens kroppskarta, med hjälp av ord eller teckningar på post-it, vilka effekter de tror att könsstympning har. (10 min)
5. Kroppskartan kan också användas för att diskutera abstrakta begrepp som egenskaper, färdigheter eller känslor. Deltagarna ska diskutera hur lapparna ska placeras – det finns inte nödvändigtvis en korrekt position. Vissa kanske till exempel anser att ett kort som representerar rädsla bäst placeras på huvudet medan andra kanske väljer att placera det på magen eller hjärtat.
6. När alla deltagare har satt sin post-it lapp på kroppskartan, låt gruppen diskutera de olika lapparna och deras placering tillsammans. (20-30 min)
7. Du kan utöka övningen genom att på ett annat blädderblock rita tre detaljerade kroppskartor för flickor, gravida kvinnor och äldre kvinnor för att tillsammans med deltagarna utforska effekterna av könsstympning under hela livet.

Exempel på vägledande frågor för övningen

- *Fysiska konsekvenser kan vara lätta att identifiera (ett snitt, ett blåmärke). Vilka konsekvenser har könsstämpning på en persons sinne/hjärta eller psykiska hälsa? Och på ett samhälle? Identifiera och namnge.*
- *Vilka effekter (på kort och lång sikt) har de fysiska konsekvenserna av könsstämpning på kroppen?*
- *På vilket sätt hanterar människor dessa konsekvenser? Namnge och identifiera positiva och negativa sätt att hantera – så kallade copingmekanismer.*

Anteckningar för cirkelledaren

- Använd inledningen till den här handboken som hjälp för att bygga upp din presentation.
- Det är viktigt att alla har möjlighet att ställa sina frågor.
- Det är viktigt att alla post-it-lappar placeras på blädderbloket: alla erfarenheter är viktiga, även om alla inte känner samma sak.
- Glöm inte att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 6: Ett liv

Det här passet ger deltagarna möjlighet att titta på en individs liv och tillämpa lärande och reflektion från tidigare pass på sina egna erfarenheter.

Målsättningar

- Deltagarna reflekterar över sina liv och erfarenheter.
- Deltagarna kan identifiera effekterna av könsstypning på de drabbade personernas liv.

Floden

1 timme 20 min, grupper på 4 personer
blädderblock, pennor, post-it lappar

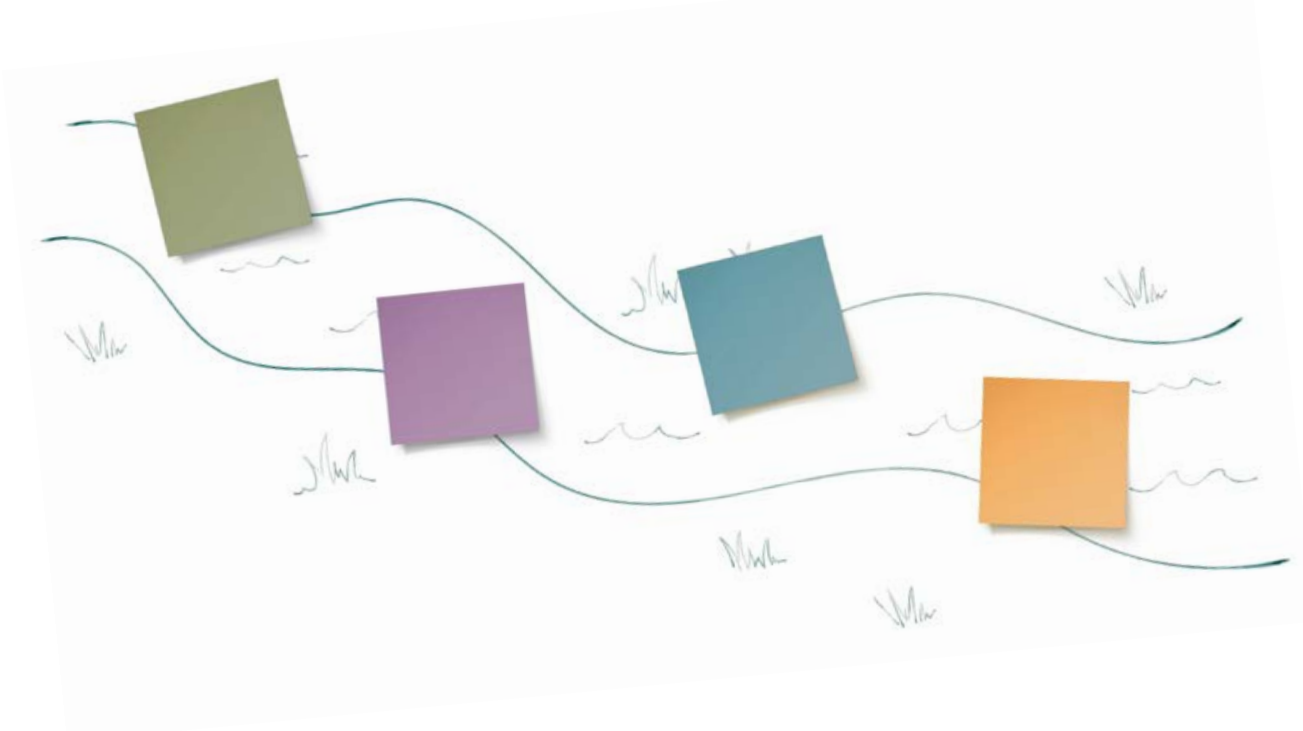
Detta verktyg utforskar en persons historia. En flods egenskaper (dess varierande bredd, strömning och riktning samt egenskaper som virvelvågor, öar, forsar, vattenfall och förgreningar) kan representera förändringar och händelser över tid. Här används verktyget av deltagarna för att utforska individuella berättelser om könsstypning.

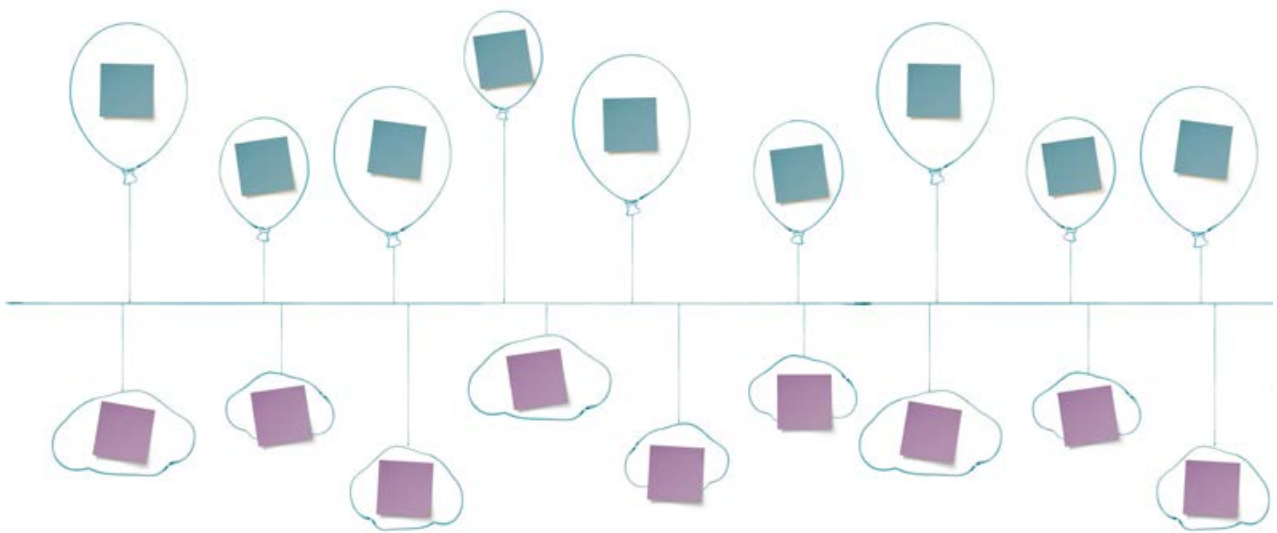
1. Deltagarna sitter tysta med slutna ögon medan cirkeldeltagaren (genom förslag och öppna frågor) uppmanar dem att tänka tyst på olika moment i en individs liv som påverkats av könsstypning, från födseln till idag. (10-15 min)

2. Rita en flod på flera blädderblock och be deltagarna att rita flodens beståndsdelar på post-it lappar. De kan välja att ge dem vilka betydelser de vill. Be dem att placera lapparna på floden för att illustrera nyckelmomenten i livet för en person som drabbats av könsstypning.
3. Deltagarna kommer att arbeta tillsammans och förhandla om vilka punkter som ska representeras och vilka symboler som ska användas. Processen att skapa bilden kommer att ge upphov till många diskussioner och debatter, eftersom olika uppfattningar om betydelsen av situationer och händelser blir uppenbara.

Anteckningar för cirkelledaren

- Glöm inte att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 7: Arbetet mot könsstämpning

Arbetet mot könsstämpning är komplext. För att skapa en förändring är det viktigt att identifiera den drivkraft som finns och den dragkraft som är kopplad till den. Passet syftar till att deltagarna ska identifiera positiva och negativa faktorer i kampen mot könsstämpning.

Målsättningar

- Deltagarna kan identifiera vilka faktorer som bidrar till att förändra praxis.
- Deltagarna kan identifiera vilka faktorer som hindrar förändringen av praxis.

Ballonger och stenar

1 timme 20, helgrupp, blädderblock, pennor, post-it

”Ballonger och stenar” är ett verktyg som är utformat för att hjälpa till att identifiera faktorer som kan hjälpa eller hindra arbetet mot könsstämpning. Stenarna representerar saker (personer, organisationer, händelser osv.) som kan försvåra arbetet och förhindra att könsstämpning upphör, ballongerna lyfter arbetet och hjälper till att få ett slut på könsstämpning.

1. Skriv på ett stort papper eller ett blädderblock. Rita en horisontell linje för att representera era framsteg mot slutet på könsstämpning för alla. Markera utgångspunkten i början (se föregående pass, dvs. den högra stranden av floden) och ert mål i slutet.

2. Placera ballongerna ovanför linjen för att representera de olika krafter som kommer att hjälpa dig att nå ditt mål.
3. Ju större ballongen är, desto större hjälp kan du förvänta dig av den kraften. Om du placerar kraften nära linjen betyder det att det är en kraft nära dig, en lokal kraft.
4. När du har gjort detta kan du fundera på vilken kraft du kan påverka, antingen genom att stärka de positiva krafterna eller försvaga de negativa.
5. Diskutera hur man förvandlar stenar till ballonger.
6. Diskutera faktor efter faktor.

Anteckningar för cirkelledaren

- Utforska olika positiva och negativa faktorer inom familjen, en viss grupp eller i samhället som hjälper eller stjälper arbetet mot kvinnlig könsstämpning.
- Glöm inte att ta dig tid att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

PASS 8: Cirkelavslutning

Detta är det sista passet. Det är dags att reflektera över den färdiga vägen och gruppens erfarenheter. Genom en fokusgrupp samlar man in deltagarnas tankar och återkopplingar.

Målsättningar

- Samla in deltagarnas feedback.
- Fundera över nästa steg.
- Tacka deltagarna.

Fokusgruppen

1 timme 20 minuter, hela gruppen,
bladderblock, pennor

En fokusgruppsdiskussion är ett styrt, strukturerat samtal mellan en specifik grupp av människor, i detta fall deltagarna i cirkeln. Fokusgruppen kommer att struktureras kring dessa frågor och användas som avslutning på cirkeln:

- **Vad är det viktigaste som du tar med dig från den här cirkeln?**
- **Vilka pass föredrog du? Varför?**
- **Vad tänker du om arbetet mot könsstämpning?**
- **Var metoden användbar? Hur kan den förbättras?**
- **Vad blir nästa steg för oss?**

Som cirkelledare kommer du att vara anteckningsansvarig.

1. Presentera syftet med fokusgruppen och frågorna.
2. Skriv ner deltagarnas svar på ett bladderblock (en sida per fråga).
3. Du kan organisera dina anteckningar på bladderblocket med hjälp av tankekartor med post-it lappar.
4. Kom ihåg att fota av allt material från utvärderingen och skicka det till ditt studieförbund eller Myndigheten för stöd till trossamfund.

Anteckningar för cirkelledaren

- Önskar dina deltagare ett intyg kontakta gärna ditt studieförbund eller Myndigheten för stöd till trossamfund.
- Se till att alla kan uttrycka sin åsikt och att det finns en balans i taltiden för varje deltagare.
- I fokusgruppen bör du som cirkelledare vara så neutral och osynlig som möjligt för att se till att du inte påverkar samtalet.
- Glöm inte att tacka deltagarna för att de har delat med sig av sina erfarenheter. Det är viktigt att de känner sig uppskattade och respekterade.

Referenser

ActionAid International, Reflection Mother Manual, 1996.

EIGE, Estimation of girls at risk of female genital mutilation in the European Union: Austria, Denmark, Luxembourg and Spain, 2020.

EIGE, Female Genital Mutilation.

End FGM European Network & End FGM/C U.S Network & Equality Now, Female Genital Mutilation/Cutting: A Call for a Global Response, 2020.

End FGM European Network, Girls at Risk, 2021.

UNFPA, Female Genital Mutilation (FGM) Frequently Asked Questions, 2022.

UNFPA, Behind the Curve: The FGM Trend We Aim To Change, 2018.

UNICEF, The Power of Education to End Female Genital Mutilation, 2022.

UNICEF, Female genital mutilation, 2021.

UNICEF & UNFPA, Technical Guidance: A Comprehensive Approach to Accelerating the Elimination of Female Genital Mutilation, 2021.

RFSU, Fittans yttre delar, 2018.

Scientific American, It took science 2,000 years to find the clitoris, 2020 (video).

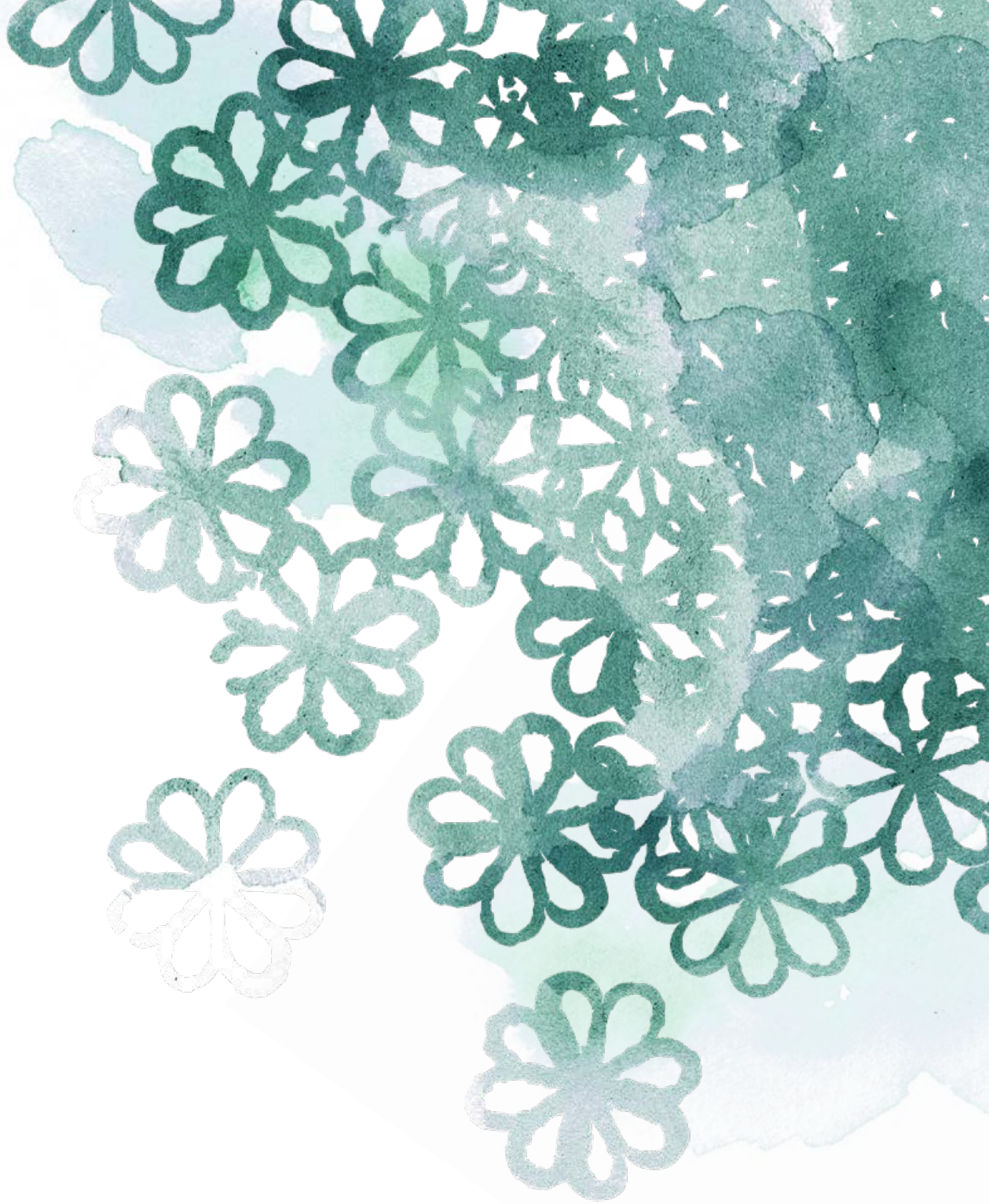
Socialstyrelsen, Flickor och kvinnor Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning: En uppskattning av antalet, 2015.

Sveriges radio, Why so few FGM convictions in Sweden, despite 40 years of legislation, 2022.

WHO, Female genital mutilation, 2022.

Egna anteckningar

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Myndigheten för
stöd till trossamfund